

Vlaanderen
verbeelding werkt

VLAAMS HERVORMINGSPROGRAMMA 2018

VOORWOORD

Het voorliggende Vlaamse Hervormingsprogramma (VHP) 2018 is inmiddels het achtste op rij dat Vlaanderen opmaakt en het vierde dat door deze Vlaamse Regering wordt voorgelegd. De Vlaamse Regering blijft er meer dan ooit van overtuigd dat het opstellen van een eigen hervormingsprogramma een belangrijke hefboom is om overheden en stakeholders binnen Vlaanderen nauwer bij het Europees Semester te betrekken en zo het draagvlak voor het Europees Semester verder te versterken. Voor de uitgebouwde praktijk van het Vlaams Hervormingsprogramma blijft er ook binnen Europa heel wat belangstelling bestaan en Vlaanderen lichtte deze praktijk de voorbije jaren herhaaldelijk toe, zoals bijvoorbeeld tijdens de Europese Week van Regio's en Steden in oktober 2017.

Net zoals de vorige jaren het geval was, geeft Vlaanderen in haar hervormingsprogramma een maatgericht antwoord op de landenspecifieke aanbevelingen 2017-2018 en de uitdagende Europa 2020-doelstellingen. Vlaanderen reikte heel wat gedetailleerde informatie aan tijdens de 'Fact Finding Mission' van 10 november 2017 tussen de diensten van de Europese Commissie en België en ook de opgesomde maatregelen in dit VHP moeten ervoor zorgen dat de Europese Commissie een voldoende gedetailleerd beeld krijgt van de maatregelen die op Vlaams niveau in het kader van het Europees Semester worden genomen. In dit VHP wordt ook ingespeeld op recente ontwikkelingen in het kader van het Europees Semester en daarom werd de Vlaamse invulling van het 'sociaal scorebord' opgenomen.

De Vlaamse Regering blijft er bij de Europese Commissie op aandringen om meer regiospecifieke aanbevelingen en analyses te ontvangen. Op deze manier kan Vlaanderen maatgericht met de landenspecifieke aanbevelingen aan de slag zodat het zowel voor Vlaanderen als de Europese Commissie een win-winsituatie is. Op deze manier kan ook een laatste, belangrijke stap worden gezet om de structurele betrokkenheid van Vlaanderen in het kader van het Europees Semester te voltooien. Deze stellingname van de Vlaamse Regering wordt ook ondersteund door een resolutie van 3 mei 2017 van het Vlaams Parlement betreffende regiospecifieke analyses en aanbevelingen in het kader van het Europees semester. Het Vlaamse Parlement heeft de voorbije jaren een belangrijke rol gespeeld bij het ontwerp van het VHP en speelt daarmee ook een voortrekkersrol in vergelijking met heel wat andere parlementen in de Europese Unie.

Met de maatregelen die de Vlaamse Regering in dit VHP 2018 voorlegt, is ze ervan overtuigd dat ze blijft inspelen op de positieve spiraal van begrotingsdiscipline, structurele hervormingen en investeringen. Door tijdens de eerste jaren van deze regering extra in te zetten op gezonde overheidsfinanciën, werd de nodige budgettaire ruimte vrijgemaakt om nu voluit en versterkt in te zetten op investeringen. Zo zal de Vlaamse Regering vanaf heden jaarlijks 610 miljoen euro investeren in infrastructuur in vier kerndomeinen: mobiliteit en openbare werken, scholenbouw, welzijnsinfrastructuur, onderzoek en ontwikkeling en bedrijfsinvesteringen. De Vlaamse Regering is dus een investeringsregering, zoals ook uit dit VHP duidelijk blijkt. Ook het doorvoeren van structurele hervormingen blijft Vlaanderen hoog in het vaandel voeren. Vlaanderen diende, als enige deelstaat in België, een aantal aanvragen in voor ondersteuning in het kader van het steunprogramma voor structurele hervormingen.

Geert Bourgeois
Minister-president van de Vlaamse Regering

INHOUDSTAFEL

Voorwoord.....	2
Managementsamenvatting.....	4
Deel 1. Macro-economische ontwikkelingen in het Vlaams Gewest.....	7
Deel 2. Maatregelen inzake de grote economische uitdagingen.....	10
2.0. Het Landverslag 2018	10
2.1. Landenspecifieke aanbeveling 1	10
2.2. Landenspecifieke aanbeveling 2	12
2.3. Landenspecifieke aanbeveling 3	18
2.4. Inspelen op investeringsuitdagingen	21
DEEL 3. Uitvoering Vlaamse Europa 2020-doelstellingen	28
3.0. Inleidend	28
3.1. Werkzaamheid	28
3.2. Onderwijs	30
3.3. Onderzoek en ontwikkeling (O&O)	31
3.4. Klimaat en energie	34
3.5. Armoede en sociale uitsluiting	37
3.6. Vlaams Sociaal scorebord	40
Deel 4. gebruik van de structuurfondsen.....	42
Deel 5. Institutionele vraagstukken en participatie van belanghebbenden.....	44
5.1. Versterken van het draagvlak	44
5.2. Betrokkenheid Vlaams Parlement	44
5.3. Betrokkenheid sociale partners	44
5.4. Betrokkenheid (boven)lokale besturen en stakeholders	45
5.5. VHP in federaal en Europees perspectief	47
Glossarium.....	49

MANAGEMENTSAMENVATTING

Het Vlaams hervormingsprogramma (VHP) is het antwoord van de Vlaamse Regering op de uitdagingen die zich in het kader van het Europees Semester stellen. Met een eigen hervormingsprogramma neemt Vlaanderen het nodige eigenaarschap op. Het VHP vormt de basis voor de Vlaamse inbreng in het nationaal hervormingsprogramma (NHP) en wordt ook aan de Europese instellingen bezorgd. Het VHP 2018 is opgebouwd uit 5 delen.

DEEL 1 bevat de belangrijkste macro-economische ontwikkelingen in het Vlaams Gewest. Heel veel indicatoren staan op groen. Er zijn de oplopende groeicijfers voor het Vlaamse bbp, de hoge verhouding van de totale investeringen (inclusief woongebouwen) tot het bbp (24,5%) in 2017, de groei van de totale werkgelegenheid in 2017 met 1,4%, de stijgende goederenuitvoer in 2016 tot 304,2 miljard euro (1,5%).

DEEL 2 bevat de Vlaamse maatregelen in het kader van de grote economische uitdagingen (de drie LSA's en investeringsuitdagingen) en vormt het zwaartepunt van het VHP.

Inzake **LSA 1 (overheidsfinanciën en fiscaliteit)**, streeft Vlaanderen ook in 2018 naar een begroting in structureel evenwicht en zet hiertoe in op een groeivriendelijke begrotingsconsolidatie met de nodige aandacht voor publieke investeringen in economische en sociale infrastructuur. Teneinde de kwaliteit van de publieke financiën verder te verbeteren, werkt Vlaanderen bovendien aan de introductie van “performance-informed budgeting” en spending reviews in het begrotingsproces. In 2016 introduceerde de Vlaamse overheid een schuldnorm om de schuld onder controle te houden. Deze schuldnorm bestaat uit 2 doelstellingen: het behoud van een gunstige rating en een positieve netto-actief positie. Indien bijkomende inspanningen nodig zijn om de schuld onder controle te houden kan de Vlaamse overheid onder andere overwegen om niet-benodigde of niet-strategisch geachte ESR-8 participaties te verkopen. Er werd een hele reeks van maatregelen (jaarlijkse verkeersbelasting, tariefstructuur schenkbelasting,..) geïntroduceerd om de Vlaamse fiscale wetgeving verder te vereenvoudigen. Verder werd voor de mobiliteitsbelastingen ook ingezet op het realiseren van een tax shift waarbij de verscheidene voertuigbelastingen stapsgewijs veranderen van een belasting op eigendom naar een belasting in functie van het principe “de gebruiker/ de vervuiler betaalt”.

Wat **LSA 2 (arbeidsmarkt en onderwijs/vorming)** betreft, wordt verder werk gemaakt van het verzekeren van gelijke kansen op toegang tot kwaliteitsonderwijs, beroepsopleidingen en de arbeidsmarkt voor de meest achtergestelde groepen. Er kan daarbij o.a. verwezen worden naar maatregelen inzake leerlingenbegeleiding, de financiering van de scholen, duaal leren, de financiering van het volwassenenonderwijs, de strijd tegen armoede, kleuterparticipatie, de preventie van radicalisering en polarisering, onderwijskwalificerende opleidingstrajecten, werkinleving voor jongeren, tijdelijke werkervaring, wijkwerken, ‘Integratie door Werk’ ,het actieplan ter bestrijding van arbeidsgerelateerde discriminatie en het inzetten op de combinatie arbeid-gezin (gebruik van dienstencheques en kinderopvang).

Wat **LSA 3 (kenniskapitaal, innovatie, competitiviteit)** betreft, kan verwezen worden naar de OESO-ondersteuning in het kader van de “Strategie voor Vaardigheden voor Vlaanderen” om een strategie op te stellen voor het opbouwen, onderhouden en inzetten van het eigen menselijk kapitaal om aldus tewerkstelling en economische groei te stimuleren en sociale inclusie en de deelnamegraad te verhogen. In 2017 keurde de Vlaamse Regering 4 besluiten over onderzoek, ontwikkeling en innovatie (O&O&I)-steun aan bedrijven goed. Het nieuwe clusterprogramma van de Vlaamse overheid kende in 2017 zijn eerste volledige werkjaar met de start van 4 speerpuntclusters en 14 Innovatieve Bedrijfsnetwerken (IBN). Er werd recent (najaar 2017) nog een

versnelling hoger geschakeld door de publicatie van een tweede oproep tot het indienen van voorstellen voor IBN en in 2018 start een 5^e speerpuntcluster (agrovoeding) op. Vlaanderen blijft ook inzetten op digitalisering, dat trouwens ook een belangrijk onderdeel is van het Industrie 4.0. actieplan. Na de start in Antwerpen in januari 2017 van een 'Slimme Stad proeftuin' (Smart Cities living laboratory), werd in oktober een project gelanceerd tot het indienen van voorstellen in het kader 'City of Things in elke Vlaamse gemeente', en ook het 'Smart Flanders-project' sluit hierbij aan. Voor 16 gereguleerde beroepen zijn vanaf 2018 de beroepskwalificatievereisten opgeheven en voor 11 andere gereguleerde beroepen (bouwsector) is een analyse nog in uitvoering. De Vlaamse Regering besliste ook dat de vereiste van het in bezit zijn van het attest Basiskennis Bedrijfsbeheer om zelfstandige activiteiten, in hoofd- of bijberoep, uit te oefenen, wegvalt vanaf 1 september 2018. Er werd een actieplan goedgekeurd ter versterking van ondernemerschaps-competenties en een nieuw vergunningensysteem voor de kleinhandel zal in 2018 van start gaan.

De Vlaamse Regering blijft een **investeringsregering** en investeert vanaf heden jaarlijks 610 miljoen euro in infrastructuur in vier kerndomeinen: mobiliteit en openbare werken, scholenbouw, welzijnsinfrastructuur en O&O en bedrijfsinvesteringen. De bijkomende investeringen in mobiliteit en openbare werken zorgen ervoor dat de Vlaamse Regering het historisch hoge bedrag van 5,8 miljard euro vrijmaakt voor investeringen over de verschillende vervoersmodi heen (2017-2019, excl. Oosterweel). Naast de investeringen in de vier kerndomeinen, wordt er ook verder geïnvesteerd in energie-infrastructuur en slimme netten (uitrol van digitale meters, ...) en tal van concrete projecten (green deal circulair aankopen) moeten de omslag naar een circulaire economie ondersteunen. Er wordt blijvend ingezet op het bevorderen van de bedrijfsomgeving waarbij o.a. kan verwezen worden naar de PMV-financieringsinstrumenten, het extra inzetten op de internationaliseringsstrategie van de Vlaamse economie en het verminderen van administratieve belemmeringen (o.a. de omgevingsvergunning, bestuursdecreet).

In **DEEL 3** wordt de stand van zaken van de Vlaamse Europa 2020-doelstellingen beschreven.

Onderzoek en ontwikkeling (O&O). Vlaanderen blijft extra middelen investeren voor O&O en dit vertaalt zich in een voortdurende toename van de O&O-intensiteit, tot 2,67% (cijfer 2015). In 2017 besteedde de Vlaamse overheid een bijkomend (recurrent) budget van 160,3 miljoen euro aan O&O, en voor (eenmalige) investeringen in O&O nog eens extra 39,1 miljoen euro, waarvan 30,8 miljoen euro voor een supercomputer. In 2018 is 115 miljoen euro voorzien voor nieuw beleid in het EWI-domein, waarvan een gedeelte al geïnvesteerd is in economische maatregelen. Begin 2018 keurde de Vlaamse Regering ook een regelgevend raamwerk goed voor de financiering van en/of deelname aan internationale onderzoeksinfrastructuren door Vlaamse instellingen.

Klimaat en energie. De uitdagingen voor Vlaanderen blijven hier groot. In de periode 2005-2016 wordt een stabilisatie van de Vlaamse niet-ETS broeikasgasemissies vastgesteld. Er wordt een beperkte daling opgetekend van 46,3 Mton CO₂-eq in 2005 tot 46,1 Mton CO₂-eq in 2016 of omgerekend een daling met 0,4% in 2016 t.o.v. 2005. Positieve resultaten kunnen worden voorgelegd inzake de energie-efficiëntie, waarbij op basis van de verwachte cijfers voor 2016 (23.443 GWh) het doel ruimschoots bereikt wordt. Hoewel de doelstelling van 10,33% (25.074 GWh) hernieuwbare energie nog veraf ligt, moet aangegeven worden dat het aandeel hernieuwbare energie een stijgend verloop kent. Om de energie- en klimaatuitdagingen op langere termijn het hoofd te bieden, keurde de Vlaamse Regering in mei 2017 de Vlaamse Energievisie 2030-2050 goed. In de loop van 2018 wordt ook een Klimaatvisie 2050 opgesteld en medio 2018 een geïntegreerd Klimaat- en Energieplan 2021-2030 worden opgemaakt. Intussen blijft de Vlaamse Regering inzetten op meer energie-efficiëntie in gebouwen en bij bedrijven, o.a.

via de EPB-regelgeving, de opwaardering van het EPC, de vernieuwing van het financieel ondersteuningsinstrumentarium en de energiebeleidsovereenkomsten. Op vlak van hernieuwbare energie werd het energieplan met onderliggende subdoelstellingen geactualiseerd teneinde de Vlaamse doelstelling te halen van 25.074 GWh hernieuwbare energie. Het zonnepan en het windplan zullen de realisatie van deze doelstelling mee haalbaar maken.

Werkzaamheid. Vlaanderen haalde in 2016 een werkzaamheidsgraad van 72,0 %, wat iets hoger is dan de 71,9% die Vlaanderen in de periode 2013-2015 bereikte. Die opwaartse trend zette zich verder in de eerste drie kwartalen van 2017 (72,8% in het derde kwartaal van 2017). Vooral de werkzaamheidsgraad bij de ouderen blijft toenemen, zodat de doelstellingen inzake de werkzaamheidsgraad voor zowel de leeftijdsgroep 50-64-jarigen als de 55-64-jarigen dichterbij komen. De werkzaamheidsgraad voor personen met een migratie-achtergrond blijft vrij stabiel. Vlaanderen blijft evenwel kordaat maatregelen nemen om zowel de algemene werkzaamheidsgraad als de werkzaamheidsgraad van de kansengroepen te verhogen (zie antwoord op LSA2).

Onderwijs. Het aandeel vroegtijdige schoolverlaters klopte in 2016 af op 6,8%. Daarmee werd de Europese doelstelling van 10% ruimschoots gehaald, maar de Vlaamse doelstelling (5,2%) voorlopig nog niet. Wat het aandeel 30-34 jarigen met een diploma hoger onderwijs betreft, behaalde Vlaanderen de Europese doelstelling van 40%, en met 47,3% ligt ook de Vlaamse doelstelling van 47,8% binnen handbereik. Beide onderwijsdoelstellingen blijven tegen 2020 haalbaar, waartoe ook de nodige maatregelen worden genomen. Inzake vroegtijdig schoolverlaten zijn er de hervormingen van de leerlingenbegeleiding en het volwassenenonderwijs, de modernisering secundair onderwijs, de uitrol van duaal leren, de versterking van het kleuteronderwijs, het strategisch plan geletterdheid. Wat de gediplomeerden hoger onderwijs betreft, zijn er het hoger beroepsonderwijs, de oriënteringsproef Columbus en de verhoging van de werkingsmiddelen voor hogescholen en universiteiten.

Inzake **armoede of sociale uitsluiting** doet Vlaanderen het uitstekend in EU-verband met een tweede plaats, maar blijft het behalen van de Vlaamse Europa 2020-doelstelling een grote uitdaging. Er wordt gefocust op de belangrijkste Vlaamse hefboomen inzake armoedebestrijding: het recht op maatschappelijke dienstverlening, het recht op gezin, het recht op onderwijs, het recht op werk en het recht op wonen.

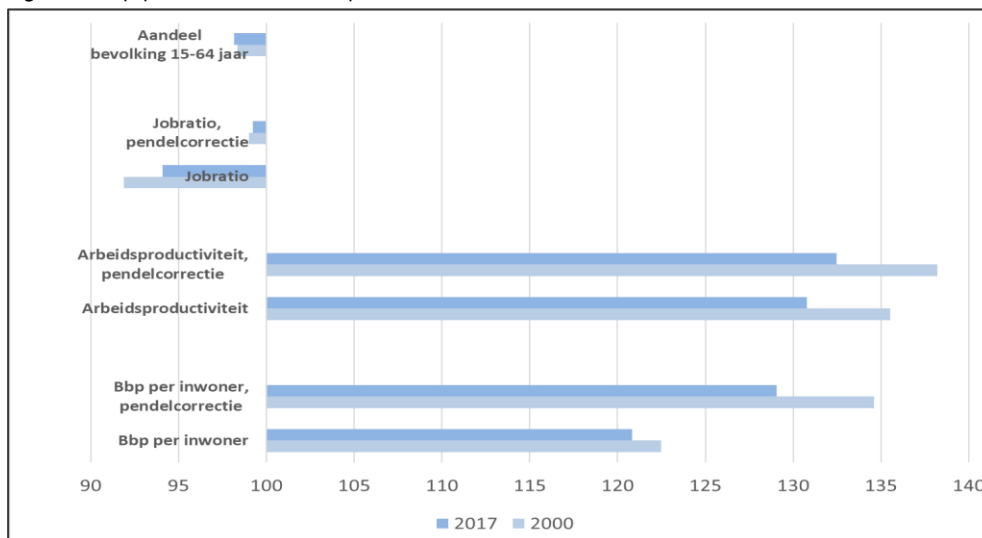
DEEL 4 gaat in op het gebruik van de **structuurfondsen EFRO en ESF**. Inzake het ESF werden tal van projecten en oproepen gefinancierd die inspelen op LSA 2. In veel van deze oproepen stond de begeleiding van kwetsbare groepen (o.a. personen met een migratieachtergrond) centraal en ook in 2018 worden verschillende oproepen herhaald. Van het beschikbare Vlaamse EFRO budget is reeds 72,73% (127,7 miljoen euro) vastgelegd over 146 projecten, waarmee EFRO Vlaanderen zich positioneert bij de beter presterende programma's in de EU. Uitschieter is de prioriteit 'Innovatie' (82,12% van de middelen). Momenteel actualiseert de Vlaamse overheid haar Slimme Specialisatiestrategie (S3). Vlaanderen was in 2017 actief in 5 pilootprojecten van het Vanguard Initiative, en leidt zelf het project over 3D-printing. Bij de nieuwe EU interregionale partnerschappen zullen Vlaamse deelnemers de consortia voor 3D-printing en bio-economie leiden.

DEEL 5 beschrijft de maatregelen om het **draagvlak** in Vlaanderen inzake het Europees Semester verder te versterken. Net zoals de vorige jaren het geval was, werd het VHP verrijkt met de inbreng vanuit het Vlaamse Parlement.. Door de Vlaamse sociale partners, de (boven)lokale besturen en stakeholders werden heel wat goede praktijken aangereikt die inspelen op de LSA's en die illustreren dat de succesvolle realisatie van het Europees Semester een verantwoordelijkheid is van alle overheidsniveaus en stakeholders.

DEEL 1. MACRO-ECONOMISCHE ONTWIKKELINGEN IN HET VLAAMS GEWEST

Het Vlaamse Gewest is in 2017 goed voor 59,6% van het Belgische bruto binnenlands product (bbp) en 57,5% van de Belgische bevolking. Het **bbp per inwoner** kan in 2017 geraamd worden op 35.800 euro KKP (bron: Statistiek Vlaanderen). Het is daarmee 21% hoger dan gemiddeld in de EU28, of 12% hoger dan het EU-15 gemiddelde. Tussen 2000 en 2008 verloor het Vlaamse Gewest terrein t.o.v. de EU-28. In 2000 was het Vlaamse bbp per inwoner immers 22% hoger dan gemiddeld in de EU-28; in 2008 was dit teruggevallen tot +16%. De financieel-economische crisis had naar verhouding een minder erge impact op de Vlaamse economie, zodat het Vlaamse Gewest tegen 2010 opnieuw een bbp per inwoner had dat 20% hoger lag dan gemiddeld in de EU-28. Sedertdien wijzigde de Vlaamse positie weinig t.o.v. de EU-28. In vergelijking met de EU-15 bleef dit 'welvaartssurplus' van Vlaanderen constant op circa 5% van 2000 tot 2008. Vanaf 2009 maakte het Vlaamse Gewest ook hier een inhaalbeweging. Het Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (BHG) is een geografisch klein gebied. Dat maakt dat relatief veel personen wonen in het Vlaamse (en Waalse) Gewest en pendelen naar het BHG. Bij correctie daarvoor neemt het Vlaamse bbp per inwoner toe tot ca. 38.300 euro KKP in 2017, of 29% hoger dan in de EU-28 (+20% hoger dan in de EU-15).

Figuur 1: Bbp per inwoner en componenten, Vlaams Gewest, 2000 en 2017 (indices, EU-28 = 100)

Bron: AMECO, HERMREG, bewerking Statistiek Vlaanderen.

Het bbp per inwoner is een maat voor de geproduceerde welvaart en kan ontbonden worden in drie factoren (bron: Statistiek Vlaanderen). De **arbeidsproductiviteit** is de voornaamste Vlaamse troef. Deze indicator is volgens raming in 2017 31% hoger dan het EU-28 gemiddelde (en 22% hoger dan het EU-15 gemiddelde). Vlaanderen dankt deze troef aan een hoge scholingsgraad van de werkende bevolking en een kapitaalintensieve productiewijze. Tussen 2000 en 2017 nam de voorsprong van het Vlaamse Gewest t.o.v. de EU-28 wat af (+36% in 2000; +31% in 2017). Dat komt door de inhaalbeweging die de economieën van de nieuwe lidstaten maken. Immers, t.o.v. de EU-15 wist het Vlaamse Gewest terrein te winnen (+19% in 2000; +22% in 2017). Meer in het algemeen blijkt de groei van de arbeidsproductiviteit in Vlaanderen, maar ook in België en de EU-15 in het algemeen de laatste jaren wat tegen te vallen (in het Vlaamse Gewest +0,2% gemiddeld over 2016-2017). De Nationale Bank van België (NBB) wijt dit aan de economische moeilijkheden in verband met de schulden- en eurocrisis die volgden op de financieel-economische crisis van 2008-2009, wat het economische herstel langer deed aanslepen. Innovatie, weloverwogen structuurinvesteringen en sterker concurrerende productmarkten zouden de productiviteit van de economie moeten opkrikken.

De **jobratio** (aandeel van de werkgelegenheid t.o.v. de bevolking op beroepsactieve leeftijd) komt in het Vlaamse Gewest in 2017 op 66,1%. Dit is lager dan de Europese gemiddelden (EU-28: 70,2% en EU-15: 71,3%). De nabijheid van het BHG als werkverschaffer speelt uiteraard een belangrijke rol. Indien voor pendel gecorrigeerd wordt komt de Vlaamse werkgelegenheidsgraad in 2017 op 69,7%. Op lange termijn neemt de jobratio in het Vlaamse Gewest toe (2000: 60,3%; 2017: 66,1%). Het Vlaamse Gewest scoort iets lager op het **aandeel van de bevolking op beroepsactieve leeftijd** (63,9% in 2017) dan het gemiddelde voor de EU-28 (65,1%) of de EU-15 (64,6%).

Volgens de middellange termijnprognose van HERMREG zou het **Vlaamse bbp** in 2017 en 2018 telkens met +1,8% **aantrekken**. Maar deze ramingen werden gemaakt in juli 2017. Ondertussen werden de conjunctuurinstituten iets optimistischer. Zo raamde het Federaal Planbureau (FPB) de Belgische reële groei in juli 2017 nog op telkens +1,6% voor 2017 en 2018. In het najaar trok het FPB die ramingen voor België op tot telkens +1,7% omwille van de gunstige ontwikkeling van de economische activiteit, zowel in de ontwikkelde als in de opkomende economieën. Specifiek voor België draagt de gunstige ontwikkeling van de binnenlandse kosten bij tot de groei van de uitvoer. Ook de NBB raamt recent de toename van het Belgische bbp voor 2017 op +1,7%. Dat alles betekent dat de Vlaamse gepubliceerde groeicijfers later zeer vermoedelijk opwaarts zullen bijgesteld worden, gezien het grote gewicht in de Belgische economie. Tussen 2009 en 2012 groeide het Vlaamse bbp jaarlijks gemiddeld met 0,9% reëel. Dit staat in contrast met de afname in de EU-28 (-0,3%). Vlaanderen dankt deze relatief goede prestatie aan de toename van de werkgelegenheid tijdens deze periode (gemiddeld +0,5%), terwijl de EU-28 gemiddeld met een afname ervan kampte (-0,7% jaarlijks tijdens 2009-2012). Dit is een illustratie van de sterkere sociale buffer in onze regio. Tussen 2013 en 2017 bedroeg de Vlaamse reële groei gemiddeld +1,6%. Dit is analoog aan de gemiddelde EU-28 groei tijdens deze periode. Zowel in het Vlaamse Gewest als de EU-28 droeg de werkgelegenheid als de arbeidsproductiviteit in ongeveer gelijke mate bij tot de economische groei.

Het bbp moet samen beschouwd worden met het **beschikbare inkomen**. Dat laatste is een maat voor het inkomen dat de inwoners van een regio daadwerkelijk verdienen hebben, ongeacht waar. Het reële Vlaamse beschikbare inkomen daalde met gemiddeld 0,7% per jaar tussen 2010 en 2014, maar in 2015 viel een toename te bespeuren met +0,7% reëel. In 2016 zou dit 0,8% bedragen. In 2017 en 2018 wordt een reële groei verwacht van respectievelijk +1,3% en +2,1% (bron: HERMREG 2017). Die verbetering komt er vooral door een sterkere groei van de lonen (daling van de fiscale druk) en een toename van het netto inkomen uit vermogen in deze beide laatste jaren. Vlaanderen is een welvarende regio: in een Eurostat-rangschikking van 26 EU landen in 2014 staat het Vlaamse Gewest derde inzake beschikbaar inkomen in koopkrachtpariteiten, na Oostenrijk en Duitsland (geen gegevens voor Luxemburg en Kroatië).

Investerings zijn belangrijk voor het vernieuwingspotentieel van een economie. In 2017 worden de totale investeringen (inclusief woongebouwen) volgens HERMREG geschat op 24,5% van het bbp in het Vlaamse Gewest. Dat is ongeveer hetzelfde niveau als in 2000 (de indicator was het laagst in 2002: 22,0%, en het hoogst in 2008: 25,7%). Internationaal gezien scoort Vlaanderen hoog, met een verhouding van de investeringen tot het bbp van 24,3% in 2016 moet het enkel Ierland (29,3%) en Tsjechië (25,0%) laten voorgaan.

De totale **werkgelegenheid** in het Vlaamse Gewest groeide in 2017 met 1,4%. De overige verhandelbare diensten (vooral zakelijke diensten) en de gezondheidszorg en sociale diensten vormden met 0,7 procentpunt (ppt) en 0,4 ppt de voornaamste groeibijdrage. In 2015 bedroeg de werkgelegenheidsgroei 1,5%. Voor 2018 wordt +1,1% verwacht (bron: HERMREG 2017). De **werkzaamheidsgraad** (aandeel werkenden t.o.v. de bevolking 20-64 jaar) bedroeg in het Vlaamse

Gewest 72,0% in 2016 (bron: Statbel – EAK) en is in de jaren na het uitbreken van de financieel-economische crisis grotendeels stabiel. Bij de mannen viel een afname te bespeuren (van 78,3% in 2008 naar 76,3% in 2016), maar dat werd gecompenseerd door een toename bij de vrouwen (van 66,1% in 2008 naar 67,7% in 2016). Bij de leeftijdsgroep 55-64 jaar (mannen en vrouwen samen) is er een opvallende stijging (van 34,3% in 2008 naar 46,7% in 2016). Maar toch is de werkzaamheidsgraad bij deze oudere leeftijdsgroep een aandachtspunt: in de EU-28 of EU-15 is immers meer dan de helft van de bevolking in deze leeftijdsgroep actief. De totale werkzaamheidsgraad is iets lager in de EU-28 (70,8% in 2016), maar ligt in elk van onze buurlanden – behalve Frankrijk – op een hoger peil. De werkzaamheidsgraad is merkbaar lager in het Waalse (62,6%) en Brusselse Hoofdstedelijke Gewest (59,8%). De Vlaamse **werkloosheidsgraad** in de leeftijdsgroep 15-64 jaar kwam in 2016 op 4,8% (bron: Statbel – EAK) of duidelijk onder het niveau van de EU-28 of EU-15 (8,6% en 9,1%).

Vlaanderen is een **innovatiegedreven economie**. Een belangrijke voorwaarde daartoe is een goed opgeleide werkende bevolking. In 2016 bedraagt het aandeel van de bevolking 30-34 jaar dat een diploma hoger onderwijs heeft 47,3%. Dat is iets beter dan het Belgische resultaat (45,6%) en hoger dan dat van de EU-28 (39,1%). Het aandeel neemt de laatste jaren nog toe. Zo bedroeg de indicator in het Vlaamse Gewest nog 43,6% in 2008. In 2016 telde het Vlaamse Gewest 8,5 werkenden op 100 in kennisintensieve sectoren. Dit is iets lager dan in de EU-28 (8,7%), omwille van een zwakkere industriële component. Het percentage bestedingen voor O&O in het bbp is een belangrijke maatstaf voor de innovatiegerichtheid. Het Vlaamse Gewest heeft volgens Eurostat een score van 2,67% in 2015 (2,47% voor België en 2,03% voor EU-28). Het percentage O&O-bestedingen t.o.v. het bbp zit ^{de} laatste jaren in de lift.

De **goederenuitvoer** van het Vlaamse Gewest nam in 2016 met 1,5% toe in werkelijke prijzen (bron: INR) en bereikte 304,2 miljard euro. De buitenlandse orderpositie trok aan tot de zomer van 2017 en blijft sindsdien op een hoog niveau. De belangrijkste exportmarkt is de EU-28 (70,3% van de Vlaamse uitvoer in 2016). Het gaat daarbij vooral om de EU-15-kernlanden (65,1%), en vooral de drie buurlanden Duitsland, Frankrijk en Nederland. De opkomende handelsblokken wonnen tot omstreeks 2012/2013 aan belang in de Vlaamse uitvoer, maar kenden daarna een lichte daling van hun aandeel. De BRIC zijn anno 2016 goed voor 6,5% van de Vlaamse uitvoer. Voor de N11 is dat 3,8%. De 5 belangrijkste producten maken samen 44,6% uit van de Vlaamse export in 2016. Het betreft voertuigen, chemische producten, farmaceutische producten, machines en mechanische werktuigen en aardolieproducten. Het belang van de top-5 neemt nu al sedert 3 jaar af. Dit is te wijten aan de categorie van de aardolieproducten (aandeel van 13,1% in 2013 naar 7,0% in 2016). Buitenlandse directe investeringen zijn belangrijk voor een land of regio omdat deze dikwijls gepaard gaan met de inplanting of uitbouw van vestigingen en jobs. Ook wordt er kennis geïnjecteerd in de lokale economie. Het Vlaamse Gewest kon in 2017 volgens Flanders Investment and Trade (FIT) buigen op 215 projecten van buitenlandse investeerders. Deze projecten vertegenwoordigden een investeringsbedrag van 2,08 miljard euro. Dit is 11,4% meer dan in 2016. De uitvoer van hoogtechnologische producten was anno 2016 goed voor 10,3% van het Vlaamse bbp (berekeningen Statistiek Vlaanderen op data INR). Voor de EU-28 was dat 4,6% (Eurostat - cijfer voor 2015).

DEEL 2. MAATREGELEN INZAKE DE GROTE ECONOMISCHE UITDAGINGEN

2.0. HET LANDVERSLAG 2018

Op 11/07/2017 richtte de Raad drie landenspecifieke aanbevelingen¹ aan België. Deze hebben betrekking op (1) de begrotingsdoelstellingen, (2) de arbeidsmarkt en onderwijs en (3) het kennisgebaseerd kapitaal, de concurrentie op de markten voor professionele diensten (zakelijke dienstverlening) en in de detailhandel en de marktmechanismen in de netwerkindustrieën.

Vlaanderen nam opnieuw actief deel aan de 'Fact Finding Mission' (FFM) (10 november 2017) tussen de diensten van de Europese Commissie (COM) en België en trachtte daarbij de Vlaamse hervormingsmaatregelen zo duidelijk mogelijk aan de diensten COM voor te stellen en te duiden. Bedoeling van de FFM was het aanreiken van input die door de diensten COM kan worden meegenomen in het ontwerp Landverslag 2018. Net zoals vorig jaar het geval was, hadden de lidstaten de mogelijkheid om opmerkingen te formuleren betreffende het ontwerp van Landverslag (30 januari 2018) en maakte Vlaanderen hiervan opnieuw gebruik. In het definitief landverslag 2018² (7 maart 2018) werd met heel veel Vlaamse amendementen rekening gehouden.

De Vlaamse Regering vindt de versterkte dialoog tussen de diensten COM en België (federale overheid en de gemeenschappen en gewesten) i.h.k.v. het Europees Semester een belangrijke toegevoegde waarde, maar wenst ook rechtstreeks in dialoog te blijven treden met de COM. Vlaanderen blijft zowel in zijn overleg met de federale overheid als met de diensten van de COM systematisch wijzen op het belang van de opname van regiospecifieke maatregelen, analyses en data en bezorgt van haar zijde ook meer en meer regiospecifieke data aan de diensten COM. Er kan echter volgens de Vlaamse Regering nog heel wat vooruitgang worden geboekt, wat het opnemen van regiospecifieke cijfers in toekomstige Landverslagen betreft.

De Vlaamse Regering is er van overtuigd dat de maatregelen die in dit VHP worden opgenomen, uitvoering geven aan de LSA's 2017 (zie 2.1. t/m 2.3), een aantal investeringsuitdagingen (zie 2.4) en de tenuitvoerlegging van de Europa 2020-doelstellingen (zie deel 3). Er werd ook ingespeeld op belangrijke aandachtspunten uit het Landverslag 2018.

2.1. LANDENSPECIFIEKE AANBEVELING 1

Een aanzienlijke begrotingsinspanning leveren in 2018 overeenkomstig de vereisten van het preventieve deel van het stabiliteits- en groeipact, waarbij rekening wordt gehouden met de noodzaak van het versterken van het huidige herstel en van het waarborgen van de houdbaarheid van de overheidsfinanciën van België. Meevallers, zoals opbrengsten uit de verkoop van activa, gebruiken om de schuldquote van de overheid sneller terug te dringen. Overeenstemming bereiken over een afdwingbare verdeling van de begrotingsdoelstellingen over alle overheidsniveaus en voor onafhankelijk begrotingstoezicht zorgen. Versturende belastinguitgaven afschaffen. De samenstelling van de overheidsuitgaven verbeteren om ruimte te creëren voor investeringen in infrastructuur, met inbegrip van vervoersinfrastructuur.

2.1.1. Begrotingsaspecten

Met dank aan de inspanningen ten belope van 2 miljard euro, die de Vlaamse Regering sinds haar aantreden gerealiseerd heeft, kan de Vlaamse Regering ook in 2018 naar een begroting in structureel evenwicht streven (zie Ontwerpbegrotingsplan 2018).

De Vlaamse Regering zet in op een groeivriendelijke begrotingsconsolidatie, door de focus te leggen op structurele maatregelen (zoals efficiëntere overheidsstructuren) en tegelijkertijd te blijven inzetten op een versterking van publieke investeringen in economische en sociale

¹[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0809\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017H0809(01)&from=EN)

² <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-belgium-nl.pdf>

infrastructuur. Zo zal de Vlaamse Regering vanaf heden **jaarlijks 610 miljoen euro investeren in infrastructuur in vier kerndomeinen**: mobiliteit en openbare werken (zie ook 2.4.4.), scholenbouw (zie ook 2.4.5.), welzijnsinfrastructuur (zie ook 2.4.6.), onderzoek en ontwikkeling en bedrijfsinvesteringen (zie ook 3.3.). Daarnaast blijft de Vlaamse Regering bijkomende middelen voor investeringen voorzien via alternatieve financiering en via participaties en leningen. Zo wordt in de begroting 2018 het investeringsbudget voor de nieuwe PPS scholenbouw verhoogd van 300 naar 550 miljoen euro. Daarnaast voorziet de Vlaamse Regering 285 miljoen euro voor bijkomende leningen in het kader van de sociale woningbouw. Om een coherent Vlaams mobiliteitsbeleid rond combimobiliteit mogelijk te maken trekt de Vlaamse Regering verder 100 miljoen euro uit om beter te kunnen participeren in de uitbouw van geïntegreerde mobiliteitsknooppunten, zoals randparkings. Tenslotte wordt 75 miljoen euro voorzien voor bijkomende investeringen in beloftevolle vernieuwende industriële ondernemingen. Teneinde de kwaliteit van de publieke financiën verder te verbeteren, werkt Vlaanderen aan de introductie van “performance-informed budgeting” en “spending reviews” in het begrotingsproces.

2.1.2. Schuldaspecten

In 2016 introduceerde de Vlaamse Overheid een schuldnorm om de schuld onder controle te houden. Deze schuldnorm bestaat uit 2 doelstellingen: het behoud van een gunstige rating en een positieve netto-actief positie. Indien bijkomende inspanningen nodig zijn om de schuld onder controle te houden kan de Vlaamse overheid onder andere overwegen om niet-benodigde of niet-strategisch geachte ESR-8 participaties te verkopen.

2.1.3. Fiscale aspecten

Er werd een hele reeks van maatregelen geïntroduceerd om de Vlaamse fiscale wetgeving verder te vereenvoudigen:

- in de tariefstructuur in de schenkbelasting werden de belastingschijven drastisch verlaagd tot 4 (eerder waren dat er 24 in totaal);
- in de jaarlijkse verkeersbelasting werd een administratieve vereenvoudiging doorgevoerd voor de terugbetaling ingevolge gecombineerd vervoer [Decreet van 23/12/2016];
- in de jaarlijkse verkeersbelasting werd het gunstigere tariefregime voor oldtimers gestandaardiseerd [Decreet van 16/06/2017];
- de heffing op ongeschikte en onbewoonbare woningen werd gedecentraliseerd [Decreet van 23/12/2016];
- in de inkomstenbelastingen werd de belastingvermindering voor dakisolatie afgeschaft, waardoor nu een totaalrennovatie nodig is [Decreet van 23/12/2016];
- tot slot ligt momenteel ook een ontwerp van decreet klaar met een reeks van (ongeveer 10) rationalisatiemaatregelen.

De Vlaamse Regering keurde op 16 maart 2018 het ontwerpdecreet voor de verlaging en vereenvoudiging van de koopbelasting definitief goed. De nieuwe regels zullen gelden voor verkoopovereenkomsten vanaf 1 juni 2018.

Verder werd voor de mobiliteitsbelastingen ook ingezet op het realiseren van een tax shift waarbij de verscheidene voertuigbelastingen stapsgewijs veranderen van een belasting op eigendom naar een belasting in functie van het principe “de gebruiker/ de vervuiler betaalt”. Naast de invoering van milieu- en luchtkwaliteitskenmerken in de tariefstructuur van de bestaande belastingen, werd ook een kilometerheffing voor vrachtwagens geïntroduceerd en worden de verdere uitrol van een soortgelijk systeem voor de andere voertuigcategorieën volop onderzocht (zie ook 2.4.4.).

2.2. LANDENSPECIFIEKE AANBEVELING 2

Ervoor zorgen dat de meest achtergestelde groepen, met inbegrip van mensen met een migratieachtergrond, gelijke kansen hebben op toegang tot kwaliteitsonderwijs, beroepsopleidingen en de arbeidsmarkt.

2.2.1. Activeringsmaatregelen op kruissnelheid

Enkele van de belangrijkste Vlaamse beleidsmaatregelen in het beleidsdomein Werk werden de afgelopen jaren grondig hervormd, vooral in navolging van de staatshervorming van 2014 en de eindeloopbaanmaatregelen van de opeenvolgende federale regeringen. Deze hervormingen beginnen nu op kruissnelheid te komen.

Het Vlaams **doelgroepenbeleid** is op 1 juli 2016 in werking getreden en zal in 2018 op kruissnelheid komen. Met dit beleid wordt de aanwerving van laag- en middengeschoolde jongeren, 55-plussers en personen met een arbeidshandicap gestimuleerd aan de hand van loonlastenverlagingen. Met deze maatregelen zullen in 2018 ruim 250.000 werkenden in Vlaanderen ondersteund worden, zo'n 10% van de Vlaamse tewerkstelling. De doelgroepvermindering voor laag- en middengeschoolde jongeren is gericht op jongeren met een laag loon, en wil vooral de intrede op de arbeidsmarkt van deze zwakkere jongeren vergemakkelijken. Een moeilijke intrede op de arbeidsmarkt kan immers ook negatieve effecten hebben op de rest van de loopbaan. De doelgroepvermindering voor 55-plussers stimuleert werkgevers om oudere werknemers langer aan de slag te houden. Er is een verhoogde stimulans voorzien voor de aanwerving van werkzoekende 55-plussers, die het vaak moeilijk hebben om nieuw werk te vinden eens ze werkloos worden. Ook voor langdurig werkzoekenden stimuleert een aanwervingsincentive voor werkgevers een vlottere overgang van werkloosheid naar werk.

De **activering** en begeleiding van deze oudere werkzoekenden werd de afgelopen jaren reeds versterkt. De minimumleeftijd voor het verkrijgen van een vrijstelling van beschikbaarheid voor de arbeidsmarkt wordt geleidelijk opgetrokken door de federale overheid, en de VDAB verruimt haar begeleidingsaanbod aan hetzelfde tempo naar steeds oudere werkzoekenden. In 2018 ligt de leeftijd op 62 jaar. Werkzoekenden tussen 50 en 55 jaar krijgen – in tegenstelling tot voorheen – dezelfde begeleiding als andere werkzoekenden, met stijgende uitstroom- en tevredenheidscijfers tot gevolg. Werkzoekenden tussen 55 en 62 jaar krijgen een aangepaste begeleiding.

Het systeem van **Dienstencheques** (zie ook 2.2.5.) blijft groeien. In 2017 stelde het systeem ruim 88.000 personen te werk in Vlaanderen, waarvan iets minder dan de helft personen met een migratieachtergrond. Onder de gebruikers vinden we vooral veel dertigers.

In 2018 lanceert de Vlaamse Regering de '**transitiepremie**', een financiële steun voor werkzoekenden die de stap willen zetten naar ondernemerschap. Deze premie zal vanaf 15 maart 2018 de financiële onzekerheid in de opstartmaanden van een nieuwe onderneming verlichten.

2.2.2 Transitie van werkloosheid naar werk voor kwetsbare groepen

Na de hervorming van het doelgroepenbeleid (zie ook 2.2.1.), dat gericht is op alle werkenden, volgden een aantal hervormingen van maatregelen gericht op kwetsbare werkzoekenden. Ook in dit geval ging het vaak om maatregelen die geregionaliseerd werden tijdens de laatste staatshervorming, en die in hun oude vorm niet altijd goed afgestemd waren op het Vlaamse activeringsbeleid.

Het systeem van **Tijdelijke Werkervaring**, dat in 2017 van start ging bij leefloongerechtigden, kende in haar eerste werkingsjaar reeds succes. In het eerste jaar kregen reeds meer dan 5.400 leefloongerechtigden een werkervaring als deel van hun competentieversterkend activeringstraject, gericht op begeleid doorstroom naar het Normaal Economisch Circuit. Sinds 1 januari 2018 werd tijdelijke werkervaring uitgebreid naar alle langdurig werkzoekenden. Verschillende oudere maatregelen (zoals de globale projecten en de jongerenbonus) worden

omgezet naar werkervaringsplaatsen. Tijdens het traject behouden de deelnemers hun statuut als werkzoekende, tenzij het gaat om leefloongerechtigden die instappen vanuit artikel 60, die een arbeidsovereenkomst krijgen.

Naast tijdelijke werkervaring ging op 1 januari 2018 ook **wijk-werken** van start. Dit is een hervorming van het oude PWA-stelsel, waarbij werkzoekenden een kleine vergoeding bovenop hun werkloosheidsvergoeding kunnen krijgen door een beperkt aantal uren werkervaring op te doen in een laagdrempelige werkomgeving. Deze maatregel is in de eerste plaats gericht op werkzoekenden die nog niet klaar zijn voor een (intensievere) tijdelijke werkervaring. Wijk-werken is net als tijdelijke werkervaring gericht op activering naar het normaal economisch circuit.

Voor werkzoekenden met medische, mentale, psychische of psychiatrische problematieken gaan in 2018 de **Werk-Zorg-trajecten** van start. Tijdens dit tijdelijk traject van maximaal 18 maanden volgt de deelnemer een stage en is er zorgbegeleiding bij bijvoorbeeld een welzijnsvoorziening, een psychiatrisch ziekenhuis of een OCMW en begeleiding naar werk door VDAB of een van haar partners. Het aantal uren per week wordt opgebouwd in functie van de draagkracht van de deelnemer en houdt rekening met de momenten waarop zorgbegeleiding gevolgd wordt.

2.2.3 NEET-jongeren

De VDAB start in samenwerking met de lokale besturen en jongerenorganisaties een nieuwe aanpak waarbij NEET-jongeren via partners naar **gespecialiseerde NEET-consulenten** van VDAB worden toegeleid. Daarnaast zal de VDAB een structurele samenwerking met de Centra voor Basiseducatie uitbouwen rond geletterdheidsopleidingen (digitale vaardigheden, rekenen, taal) voor werkzoekenden.

De bestaande ESF-projecten om jongeren die zich niet inschrijven bij de arbeidsbemiddelingsdienst naar de VDAB toe te begeleiden, worden verdergezet. Daarnaast worden in 2018 ook schoolverlaters die tot nog toe buiten het vizier bleven beter opgespoord dankzij een koppeling tussen de databanken van Onderwijs en VDAB, zodat ook zij bereikt kunnen worden met een passend aanbod.

Bestaande maatregelen worden uiteraard verdergezet, waaronder de **onderwijskwalificerende opleidingstrajecten** (OKOT) van VDAB. Hierbij mogen werkzoekenden een voltijdse studie in het dagonderwijs volgen met behoud van hun werkloosheidsuitkering. De opleiding kan volledig doorgaan bij een onderwijsinstelling, of ook deels bij VDAB of een van haar partners. Deze trajecten bleken reeds zeer succesvol om werkzoekenden zonder kwalificaties aan de slag te krijgen in knelpuntberoepen.

In overeenstemming met de Europese Jeugdgarantie krijgen jongeren die zich inschrijven als werkzoekende binnen de 4 maanden een job, stage of opleiding aangeboden. Van de jongeren die na 4 maanden nog niet aan het werk zijn, gaan elke maand 200 à 300 laaggeschoolde jongeren van start met een **WIIJ-traject**. Met deze werkinlevingstrajecten worden deze jongeren stapsgewijs naar de arbeidsmarkt begeleid. Na het succes van de afgelopen jaren, gingen in het najaar van 2017 de 3e golf van WIIJ-trajecten van start.

2.2.4 Personen met een migratieachtergrond

In 2017 werd het VDAB-project '**Integratie door Werk**' opgestart, in samenwerking met het Agentschap Integratie en Inburgering, en Fedasil. Samen met deze partners wil VDAB vluchtelingen zo snel mogelijk aan het werk krijgen via een kort, geïntegreerd traject. In het komende beleidsjaar wordt deze aanpak verder verfijnd. Opleidingen worden zo veel mogelijk geïntegreerd aangeboden, waarbij talige en technische competenties in één pakket worden gebundeld. Via partnerschappen met onderwijs, sociale economie en lokale besturen wordt voor deelnemers aan werkplekieren ingezet op taalcoaching op de werkvloer.

Het **Actieplan ter Bestrijding van Arbeidsgerelateerde Discriminatie** werd uitgebreid met acties op het gebied van controle en sanctionering. Met de dienstenchequesector werd een akkoord gesloten rond **mystery calls**. Deze zullen in de eerste plaats sensibiliserend zijn, maar leiden bij herhaaldelijke vaststellingen tot ingrijpen door de Vlaamse inspectiediensten. In de nieuwe generatie sectorconvenants 2018-2019 werd de financiële overheidssteun afhankelijk gemaakt van de aanneming van een sectorale gedragscode rond non-discriminatie.

2.2.5. Inzetten op de combinatie arbeid-gezin

De Vlaamse Regering blijft inzetten op de combinatie arbeid-gezin.

De Vlaamse Regering blijft investeren in **kinderopvang voor baby's en peuters**. Er wordt 19 miljoen euro voorzien om in 2018 extra plaatsen bij te creëren, waaronder ook extra inkomensgerelateerde plaatsen. Omdat dit plaatsen betreft waar ouders een bijdrage betalen volgens hun inkomen, wordt zodoende ook de betaalbaarheid van de kinderopvang verhoogd. Meer inkomensgerelateerde plaatsen betekent ook een hogere toegankelijkheid aangezien organisatoren met een subsidie voor inkomensstarief een aantal voorrangregels dienen te respecteren (m.n. absolute voorrang verlenen aan kinderen uit gezinnen waarvoor opvang noodzakelijk is in het kader van de werksituatie (werk houden, zoeken of een beroepsgerichte opleiding daartoe volgen), maar daarnaast ook aan kinderen uit éénoudergezinnen, uit gezinnen met een laag inkomen en aan pleegkinderen).

Via een vernieuwd aanbod van ruimere openingsmomenten en dringende opvangplaatsen wordt het aanbod aan **flexibele kinderopvang** beter afgestemd op de vraag. Dit aanbod is het antwoord op een onderzoek naar de noden en behoeften bij (potentiële) gebruikers van flexibele kinderopvang en de struikelblokken die hieromtrent bestonden aan aanbods zijde. De Vlaamse Regering voorziet ongeveer 2 miljoen euro om dit nieuwe aanbod te implementeren vanaf 2018. Aan de nieuwe regelgeving rond dit aanbod wordt de laatste hand gelegd.

In het verlengde van de conceptnota van de Vlaamse Regering wordt op korte termijn een parlementair initiatief verwacht om het toekomstige organisatiemodel voor buitenschoolse activiteiten decretaal te regelen. Centrale doelstelling is een geïntegreerd aanbod buitenschoolse activiteiten dat: kinderen ontplooiingskansen en de mogelijkheid biedt om een leuke vrije tijd te hebben, ouders toelaten te participeren op de arbeidsmarkt, een (beroeps)opleiding te volgen en/of deel te nemen aan activiteiten die bijdragen aan hun persoonlijke ontplooiing, sociale cohesie en gelijke kansen bevorderen. Om dit te bereiken zullen initiatieven samenwerken in een lokaal samenwerkingsverband in functie van een geïntegreerd aanbod voor alle kinderen vanaf de kleuterschool, met een regierol voor het lokaal bestuur. Op termijn zal de huidige financiering aan de voorzieningen overgaan naar een financiering van de lokale besturen voor buitenschoolse activiteiten. Daarbij zal worden voorzien in een zorgzame transitieperiode.

Om het beleid m.b.t. **inclusieve formele kinderopvang** te optimaliseren, zal in 2018 een omvattende analyse worden uitgevoerd om enerzijds de ervaringen en noden van ouders met een kind met specifieke zorgen in kaart te brengen en de ondersteuningsbehoeften die leven bij de kinderopvang om inclusieve opvang te kunnen realiseren anderzijds.

Binnen het gezin is niet enkel de zorg voor kinderen of andere hulpbehoevenden tijdsintensief, ook andere huishoudelijke taken zoals schoonmaken, strijken en inkopen doen vergen heel wat privé-tijd. Met de **dienstencheques** (zie ook 2.2.1) biedt de Vlaamse overheid gezinnen een eenvoudig en betaalbaar instrument om huishoudhulp in te kopen, wat hen toelaat om voltijds te blijven werken indien huishoudelijke taken dit anders onmogelijk zouden maken.

2.2.6. Werknemersmobiliteit

Om de vele knelpuntvacatures het hoofd te bieden, wordt ook ingezet op werknemers van buiten de Vlaamse grenzen. In de eerste plaats wordt gekeken naar het Brussels en het Waals gewest, maar ook over de landsgrenzen. VDAB sloot in februari 2018 een **nieuwe samenwerkingsovereenkomst met Le Forem** om elk jaar minstens 2.500 Waalse werkzoekenden toe te leiden naar Vlaams jobs, ondermeer in de West-Vlaamse grensstreek. In 2016 werkten 51.088 Waalse werknemers in Vlaanderen. In Brussel zetelen VDAB en Actiris sinds 2017 in hetzelfde gebouw, waar ze samen ook een beroopenpunt ontwikkelen. VDAB en Actiris werken ook samen aan een grootscheepse campagne om de tewerkstellingsmogelijkheden in de rand rond Brussel te promoten bij Brusselse werkzoekenden.

In 2018 wordt bovendien een hervorming opgestart van het beleid rond het aantrekken en behouden van buitenlands talent. Enerzijds wordt het beleid aangepast aan de Europese vereisten inzake seizoensarbeid, ICT, onderzoek en stagiairs. Anderzijds wordt ook gekeken hoe Vlaanderen buitenlands talent beter kan aantrekken, ondermeer via de Vlaamse universiteiten en onderzoekscentra als aantrekkingspolen, en hoe dit talent beter kan doorstromen naar de Vlaamse ondernemingen.

2.2.7. Duaal Leren

In het schooljaar 2017-2018 bestaat **duaal leren** in Vlaanderen als een proefproject met 21 studierichtingen, maar dit zal vanaf 1 september 2018 verder uitgerold worden. Vanaf 1 september 2019 wordt duaal leren veralgemeend. Op dat moment zullen er 55 duale opleidingen ingevoerd kunnen worden i.s.m. de sectorale partnerschappen en het Vlaams partnerschap. Duaal leren is gelijkwaardig aan alle andere vormen van secundair onderwijs, maar door de combinatie van 'leren op school' en 'leren op de werkvloer' (minstens 14u per week) zal deze leerweg de motivatie van vele jongeren verhogen. Voor een kwaliteitsvolle opleiding staat er naast de leerkracht ook een mentor in voor de begeleiding en opleiding van de jongeren, die hen later ook mee evalueert. De samenwerking tussen onderwijs en werk is hier uitermate belangrijk.

2.2.8. Hervorming Opleidingsincentives

Op 11 juli 2017 sloten de Vlaamse Regering en de sociale partners een **VESOC-akkoord Vorming en Opleiding (Guldensporenakkoord) over de hervorming van de Vlaamse opleidingsincentives voor werknemers**. In 2018 worden de 5 bouwstenen van dit akkoord geoperationaliseerd: een arbeidsmarktgerichte en toekomstgerichte opleidingsfocus, een generiek kwaliteitskader, een opleidingsdatabank, een uniforme monitoring en evaluatie, en het bevorderen van transparantie en digitalisering.

Daarnaast wordt ook bij de VDAB gewerkt aan een verbetering van het opleidingsaanbod, door een groter aanbod aan **werkplekieren** te voorzien en de verschillende systemen van werkplekieren ook beter op elkaar af te stemmen.

2.2.9. Inzetten op kwaliteitsvol onderwijs met aandacht voor gelijke kansen

Bij de berekening van de **werkingsmiddelen** voor scholen van het gewoon lager en secundaire onderwijs in Vlaanderen wordt een deel van de werkingsmiddelen toegekend op basis van vier sociale indicatoren: 1) thuistaal van de leerling, 2) hoogst behaalde opleidingsniveau van de moeder, 3) het ontvangen van een schooltoelage, en 4) buurt waarin de leerling woont. Een groepspad laat het aandeel van het totale budget dat wordt toegekend op basis van deze SES-indicatoren toenemen van 14% in 2009-2010 tot 15,5% in 2020 voor het lager onderwijs en van 10% tot 11% voor het secundair onderwijs.

De **leerlingenbegeleiding** in Vlaanderen wordt hervormd met het doel de rollen en taken van de verschillende betrokken actoren duidelijker af te bakenen. De middelen die een Centrum voor Leerlingenbegeleiding (CLB) in de toekomst ontvangt, zullen o.a. worden afgestemd op de noden van de leerlingen die het begeleidt. Centra die veel leerlingen ondersteunen die voldoen aan de SES-indicatoren worden zo versterkt. Daarenboven krijgen de CLB's de opdracht nauwer samen te werken en hun expertise veel meer netoverstijgend te delen. Op die manier kunnen ze alle leerlingen een kwaliteitsvoller en gelijkgericht aanbod bieden. De centra zullen tot slot ook meer aandacht besteden aan de begeleiding van leerlingen in kansarmoede, de spijbelproblematiek en vroegtijdige schoolverlaters.

De hervorming van de sector van het **volwassenenonderwijs** voorziet in een nieuw financieringssysteem dat meer dan voorheen een klemtoon legt op kwetsbare groepen (mensen zonder diploma secundair onderwijs, werkzoekenden, mensen met onvoldoende geletterdheidscompetenties, gedetineerden, mensen die het Nederlands niet voldoende machtig zijn, ...). Daarbij wordt prioritair ingezet op het bieden van kansen tot het behalen van duurzame kwalificaties (diploma secundair onderwijs of getuigschrift van een beroepsopleiding, taalopleiding, opleiding Nederlands als tweede taal, ...). Zo draagt de hervorming niet enkel bij aan het verhogen van de participatie in levenslang en levensbreed leren maar ook aan het ontwikkelen van gelijke onderwijskansen voor kwetsbare groepen.

In 2017 startte de uitrol van het **Actieplan Kleuterparticipatie** dat werd gelanceerd in december 2016. Het plan zet in op een maximale deelname aan het kleuteronderwijs (inschrijving en aanwezigheid) vanaf de leeftijd van 3, met een focus op kwetsbare groepen. Acties omvatten het gericht informeren, sensibiliseren en ondersteunen van ouders, in het bijzonder ouders uit kwetsbare groepen; het bevorderen van samenwerking met en tussen lokale actoren; en het verhogen van de deelname van specifieke groepen die onvoldoende participeren in kleuteronderwijs, waarbij de aandacht in de eerste plaats uitgaat naar (rond)trekkende ouders en kleuters. De maatregel waarbij scholen met een groeiend aantal anderstalige kleuters jonger dan vijf een **premie van 950 euro per bijkomende anderstalige kleuter** ontvangen, wordt ook in schooljaar 2017-2018 toegekend. De premie is bedoeld voor de initiatie en versterking van het Nederlands van jonge kleuters.

In 2017 werd de beslissing genomen om de subsidiëring voor het inrichten van **tutoring voor leerlingen** in 2018 te verbeteren. De subsidieoproep staat open voor instellingen van hoger onderwijs, wiens studenten studie- en huiswerkbegeleiding, studiemotivatie en taal- en gezinsondersteuning bieden aan kwetsbare leerlingen in het lager en secundair onderwijs. Dankzij het project verhogen de leer- en ontwikkelingskansen van de leerlingen, stijgt de ouderbetrokkenheid en leren studenten met armoede en diversiteit omgaan.

In 2017 kende de bevoegde Vlaams minister 100.000 euro toe aan drie projecten rond **huiswerkbegeleiding** in Gent, Oostende en Brugge/Blankenberge. Deze projecten zorgen op een laagdrempelige manier voor huiswerkbegeleiding, de ontwikkeling van studievastigheden en taalstimulering en bieden gezinsondersteuning aan huis bij een 400-tal maatschappelijk kwetsbare gezinnen. Op deze manier wordt gewerkt aan het voorkomen en wegwerken van leerachterstanden, het versterken van de ouders en het aanbieden van opvoedingsondersteuning in het kader van de schoolloopbaan van de kinderen. Toekomstige leerkrachten, orthopedagogen, toegepaste psychologen, sociaal verpleegkundigen en sociaal werkers krijgen de kans om tijdens hun opleiding de theorie in praktijk te brengen.

De Vlaamse overheid financiert relevante **onderzoeks- en monitoringactiviteiten** die worden uitgevoerd door het Steunpunt voor Onderwijsonderzoek (SONO). Relevante onderzoekslijnen

binnen het steunpunt richten zich op het gelijke onderwijskansenbeleid; taalstimulerende maatregelen binnen het onderwijs; het M-decreet; de financiering in het basis- en secundair onderwijs; het evalueren van het nieuw inschrijvingsbeleid; en het monitoren van de studiekosten. Het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming co-financierde ook de **Diversiteitsbarometer Onderwijs**, die in opdracht van het Interfederaal Gelijkekansencentrum (UNIA) in Vlaanderen werd uitgevoerd door de UGent en de KU Leuven. De resultaten van dit onderzoek werden voorgesteld in februari 2018.

Verschillende initiatieven m.b.t. de **strijd tegen armoede** dragen bij aan het creëren van gelijke kansen binnen onderwijs. In 2017 werd de procedure voor het aanvragen van **school- en studietoelagen** verder geautomatiseerd, waardoor financiële ondersteuning voor de meest kwetsbare groepen wordt verzekerd. In 2017-2018 wordt een **studiekostenmonitor** uitgevoerd in het gewoon en buitengewoon basis- en secundair onderwijs. De resultaten van dit onderzoek bieden inspiratie voor een sterker beleid rond zowel kostenbeheersing als gelijke onderwijskansen. Ook in 2017-2018 neemt een netwerk van 45 scholen deel aan een bijscholingstraject rond het thema van armoede op school en het creëren van inclusief onderwijs in het **project 'Samen tegen onbetaalde schoolfacturen'**. Het Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming biedt financiële ondersteuning (248.000 euro) aan dit project dat gelanceerd werd in april 2017.

In juni 2017 nam de Vlaamse Regering een nieuw **actieplan ter preventie van radicalisering en polarisering** aan. De opzet van het bestaande actieplan uit 2015 werd verbreed met het doel het voorkomen van sociale instabiliteit, het bevorderen van burgerdeelname en het veilig stellen van een gedeelde samenleving die gestoeld is op democratisch burgerschap en respect voor verschillende wereldbeelden. Meer specifiek op het vlak van onderwijs en vorming wordt er o.a. ingezet op het versterken van de draagkracht en veerkracht van zowel leerlingen als leerkrachten en op het professionaliseren van scholen en leerkrachten op het vlak van radicalisering, inclusie en diversiteit in de klas.

In de context van het **Vlaams Horizontaal Gelijkekansbeleid (2015-2019)** en het bijhorende Actieplan 2016-2017 werkte het beleidsdomein van onderwijs en vorming aan een aantal acties m.b.t. genderbewustzijn en gendergelijkheid, de holebi- en transthematiek, kinderen met specifieke onderwijsnoden en kinderen met een kwetsbare socio-economische achtergrond. Nieuwe acties worden uitgewerkt voor de periode 2018-2019.

In het kader van een inclusief en horizontaal integratiebeleid worden op alle Vlaamse beleidsdomeinen maatregelen genomen voor de integratie van personen met een buitenlandse herkomst (het **Vlaams horizontaal integratiebeleidsplan**, dat in 2018 wordt geactualiseerd). In 2017 werden ongeveer 22.000 al dan niet verplichte gratis inburgeringstrajecten gestart. Specifiek in het kader van de asielcrisis werden onder meer extra middelen voor inburgeringstrajecten, kleuterparticipatie, jongerenwelzijn, traumabegeleiding van kinderen in het onderwijs, woonbegeleiding, psychosociale hulpverlening,... vrijgemaakt.

Naast de hierboven beschreven maatregelen hebben ook **volgende maatregelen** een positief effect op de opleidingsmogelijkheden voor achtergestelde groepen, en in het bijzonder personen met een migratieachtergrond: de implementatie van het M-decreet, het inrichten van prioritaire nascholing (2017-2018) over het M-decreet, de uitrol van de modernisering van het secundair onderwijs, de hervorming van het systeem van duaal leren, het voorzien van bijkomende financiering voor de organisatie van cursussen 'Nederlands als tweede taal' in het volwassenenonderwijs, de uitbreiding van het project 'Kleine Kinderen, Grote Kansen' (gelanceerd in 2016) dat inzet op het leren omgaan van toekomstige kleuteronderwijzers met kansarmoede

en diversiteit; het uitrollen van het nieuwe Strategisch Plan Geletterdheid (2017-2024), met specifieke focus op bepaalde doelgroepen; het toekennen van bijkomende financiële middelen voor de vervolgschoolcoaches die OKAN-leerlingen (Onthaalonderwijs Anderstalige Nieuwkomers) ondersteunen, begeleiden en opvolgen bij hun overgang van het onthaalonderwijs naar het reguliere onderwijs, en de ontwikkeling van een uniform systeem van registratie voor kwetsbare groepen door de instellingen hoger onderwijs.

2.3. LANDENSPECIFIEKE AANBEVELING 3

Investerings in op kennis gebaseerd kapitaal bevorderen, met name door maatregelen te nemen om de toepassing van digitale technologieën en de verspreiding van innovatie te verhogen. De concurrentie verhogen op de markten voor professionele diensten en in de detailhandel, en de marktmechanismen in de netwerkindustrieën verbeteren.

2.3.1. Investerings in op kennis gebaseerd kapitaal bevorderen

Op 30 januari 2018 startte het OESO-project “Strategie voor Vaardigheden voor Vlaanderen”, waarmee de OESO na 9 landen, nu voor het eerst een deelstaat begeleidt bij het opstellen van een strategische aanpak voor het opbouwen, onderhouden en inzetten van het eigen menselijke kapitaal om tewerkstelling en economische groei te stimuleren en sociale inclusie en deelnamegraad te verhogen. Aangezien uitdagingen zoals digitalisering in de toekomst de vaardigheden zwaar onder druk gaan zetten, zal Vlaanderen dankzij de OESO een strategie kunnen uitwerken gericht op vaardigheden, over de beleidsdomeinen heen.

In 2017 keurde de Vlaamse Regering **4 besluiten over O&O-steun aan bedrijven** goed. Ze betreffen resp. steun voor onderzoek (korte termijn), ontwikkeling (lange termijn), talent, en aan consortia van bedrijven die samenwerken met kennisinstellingen (ICON). Door de **eerste 2 besluiten** verdwijnen vanaf 2018 3 O&O&I-steuninstrumenten voor bedrijven: kmo-programma³, SPRINT-projecten en de O&O-bedrijfssteun. Deze 3 programma’s gaan vanaf 2018 over in **twee nieuwe (aangepaste) innovatiesteunvormen**, enerzijds **Ontwikkelingsprojecten** (voor vernieuwende ideeën die de onderneming kunnen veranderen en versterken op korte termijn), en anderzijds **Onderzoeksprojecten** (voor kennisopbouw die op lange termijn de basis vormt voor veranderingen binnen de onderneming). Voor elk van de beide steunmaatregelen is er tot 10% (mo) of 20% (kmo) extra toeslag voorzien, en tot 10% toeslag bij samenwerking tussen onafhankelijke bedrijven. Doel is om een meer toegankelijke innovatiesteunverlening uit te bouwen, die tevens meer gefocust wordt, om aldus een groter effect te hebben op de ondernemingen in Vlaanderen. Het **derde besluit** creëert een regelgevend raamwerk voor de bestaande **Baekeland-** en **Innovatiemandaten**. Het **vierde besluit** betreft steun aan **O&O-projecten voor samenwerkingen tussen ondernemingen en onderzoeksorganisaties** binnen een ruimer geheel. Het gesteunde O&O-project verschilt inhoudelijk van klassieke O&O-bedrijfsprojecten, en er zijn een reeks bepalingen opgenomen om marktverstoring te vermijden overeenkomstig de bepalingen van de Europese kaderregeling.

Begin 2018 keurde de Vlaamse Regering daarenboven ook een **voorontwerp van besluit** goed voor **steun aan projecten van collectief onderzoek en ontwikkeling en collectieve kennisverspreiding**. Dit zal de toekomstige wettelijke basis worden voor het eind 2017 afgelopen besluit over de steun aan projecten van innovatiestimulering, technologisch advies en collectief onderzoek op verzoek van Vlaamse Innovatiesamenwerkingsverbanden (VIS). Op 9 februari 2018 keurde de Vlaamse Regering definitief het **besluit** goed over de **subsidiëring van incubatoren**, dat het bestaande besluit aanpast waarbij o.a. de eisen qua medebeheer van de kennisinstellingen

³ Het kmo-programma gaf tot eind 2017 steun aan hetzij innovatieprojecten, hetzij haalbaarheidsstudies bij de kmo’s

verstrengd worden en de focus wordt gelegd op het financieren van de investeringen in infrastructuur.

Het **nieuwe clusterprogramma** van de Vlaamse overheid kende in 2017 zijn eerste volledige werkjaar met de start van 4 speerpuntclusters en 14 Innovatieve Bedrijfsnetwerken (IBN) die actief zijn. In juni 2017 ondertekende de Vlaamse Regering **clusterpacten** met volgende speerpuntclusters: Catalisti (duurzame chemie), SIM (slimme materialen), VIL (logistiek) en in december 2017 met Flux50 (slimme energienetwerken). Die pacten zijn overeenkomsten waarin de engagementen van de overheid, de clusterorganisatie en de clusterleden voor de komend 10 jaar gepreciseerd worden. In 2018 start een 5e speerpuntcluster, Flanders' Food in het domein van de agro-voeding. Bij de **Innovatieve Bedrijfsnetwerken (IBN)** is najaar 2017 een nieuwe oproep tot het indienen van voorstellen gepubliceerd. De projectvoorstellen worden op dit moment geëvalueerd.

Al deze initiatieven leiden mee tot een betere innovatieverspreiding en lagere drempels voor bedrijven. Verder is ook de **digitalisering** een belangrijk aandachtspunt. Het is een onderdeel van het **Industrie 4.0 actieplan** (zie ook 2.4.1.), en daarnaast is digitalisering en de ontwikkeling van 'internet of things' toepassingen ook voorwerp van een hele reeks andere initiatieven. Het Vlaamse beleid ter ondersteuning van de **digitalisering van bedrijven** steunt op 3 belangrijke pijlers: (a) zorgen voor een performante infrastructuur die bedrijven en particulieren kunnen gebruiken, (b) ondersteuning van bedrijven bij hun digitaliseringsprocessen, (c) zorgen dat de actieve bevolking in Vlaanderen voldoende vaardigheden heeft voor de digitale transformatie. Wat betreft infrastructuur werkt Vlaanderen aan sterke onderzoekscentra voor digitalisering en ICT. Eind 2016 is iMinds opgenomen bij Imec, waarna de Vlaamse Regering de samengevoegde instelling voor 2017 29 miljoen euro extra toekende, waardoor haar jaarlijkse dotatie nu meer dan 100 miljoen euro bedraagt. Digitalisering is ook een belangrijk onderdeel bij Flanders Make, dat 15 miljoen euro extra krijgt voor een bijkomende vestiging in West-Vlaanderen. In de nieuw geselecteerde innovatieve bedrijfsnetwerken (IBN) zijn er enkele waarbij digitalisering een actiedomein is, zoals bij Digitising Manufacturing, Green Light Flanders, en Smart Digital Farming.

De **5 nieuwe speerpuntclusters** hebben ook een belangrijke taak bij de ondersteuning van digitalisering van bedrijven. In het nieuwe door de COM in 2017 opgestarte "**European Platform of national initiatives on Digitising Industry**" is ook Vlaanderen een actief lid. Begin 2017 startten Vlaanderen, Imec en de stad Antwerpen een **Slimme Stad proeftuin** op waarin bedrijven, onderzoekers, inwoners en de stad samen experimenteren met slimme technologieën die kunnen bijdragen tot een aangenamer en duurzaam stadsleven. Via Imec investeert de Vlaamse overheid jaarlijks 4 miljoen euro in dit City of Things-project en de uitbouw ervan naar Vlaanderen. Deze digitale innovatie geeft de stad meer economische slagkracht en de inzichten verworven via City of Things kunnen de stad en bedrijven helpen om gegevens te verzamelen en gebruiken om doeltreffend beslissingen te nemen en innovatieve slimme toepassingen te bouwen. Doel is dat het Antwerpse Living Lab uitgroeit tot de grootste Europese proeftuin voor internet of things-toepassingen. Het Agentschap Innoveren en Ondernemen (AIO) lanceerde een oproep in oktober 2017 (budget 4 miljoen euro, maximaal 200.000 euro per toegekend project) tot het indienen van voorstellen in het kader '**City of Things in elke Vlaamse gemeente**'. Alle Vlaamse steden en gemeenten krijgen zo de kans om voorstellen voor 'internet of things' in te dienen. Met dit project kunnen ze kennis opdoen over de technologie, de noden van de gebruikers en over de zakelijke kant, bijgestaan door Imec. Er gaat daarbij veel aandacht naar een open aanpak, zodat toepassingen die in de ene gemeente ontwikkeld worden, ook mogelijkheden bieden om in een andere stad toe te passen. Het aantal gegevensconnecties, samenwerkingsverbanden en

uiteindelijk het aantal innovatieve toepassingen, nemen op deze manier sterk toe. Ook het 'Smart Flanders-project' (budget 1 miljoen euro voor de periode 2017-19) kadert in die visie. Dit wordt door Imec beheerd en wil 13 Vlaamse steden en de VGC in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ondersteunen bij de ontwikkeling naar een slimme stad. Doel hiervan is om te evolueren naar open en wendbare slimme steden, en aan bepaalde noden tegemoet te komen (of bepaalde problemen op te lossen) door het analyseren en gebruiken van grote gegevensbestanden in die steden. Binnen het Smart Flanders-programma werkt Imec samen met de steden en andere betrokken actoren aan: de opmaak van een gedragen open data charter; 1 à 2 pilootprojecten per jaar waarbij smart city-datasets geopend worden; een maturiteitscheck op vlak van slimme steden en open data bij de steden en de VGC (i.s.m. het Kenniscentrum Vlaamse Steden); toegang tot en implementatie referentiemodellen Open and Agile Smart Cities (OASC-steden); faciliteren gebruik 'City of things-testbed' in Antwerpen. Voorbeelden van oplossingen voor stedelijke uitdagingen zijn: een optimaal parkeerbeleid, verminderen van files, het creëren van een duurzame distributie van goederen naar en van de binnenstad, het verbeteren van de luchtkwaliteit, het bevorderen van de gezondheid, enz.

2.3.2. De concurrentie verhogen (zakelijke dienstverlening en detailhandel)

Ten gevolge van de 6^e Staatshervorming van 1 juli 2014 werd de bevoegdheid inzake de vestigingswetgeving (deze regelt de toegang tot het uitoefenen van bepaalde beroepen) overgedragen van de federale overheid naar de gewestoverheden. Naast de algemene voorwaarde rond **basiskennis van het bedrijfsbeheer** (voor wie een eigen zaak wil beheren), behoren **27 gereguleerde "ambachtelijke" beroepen**, sinds die datum binnen de Vlaamse overheid tot het beleidsdomein Economie, Wetenschap en Innovatie (EWI). Het AIO startte voor de 27 gereguleerde beroepen zowel als voor de basiskennis bedrijfsbeheer een grondig evaluatieproces op waarbij de betrokken beroepsfederaties bevestigd werden. De aanpak gebeurt in fasen, gelet op de omvang van dergelijk onderzoek en de noodzaak om snel te reageren. Voor 16 gereguleerde beroepen⁴ is de analyse afgerond; hieruit bleek dat de regelgeving inzake deze beroepskwalificaties die de toegang tot het beroep regelen niet langer verantwoord, proportioneel opportuun of wenselijk was. Het Besluit van de Vlaamse Regering van 14 juli 2017 (Belgisch Staatsblad 9 augustus 2017) heft vanaf 1 januari 2018 voor deze **16 gereguleerde beroepen de beroepskwalificatievereisten** op. Van de overige **11 gereguleerde beroepen**⁵, die allemaal tot de bouwsector behoren, is de analyse nog in uitvoering.

De analyse van het attest Basiskennis Bedrijfsbeheer werd eveneens afgerond. Op 9 maart 2018 besliste de Vlaamse Regering dat de vereiste van het in bezit zijn van het **attest Basiskennis Bedrijfsbeheer om zelfstandige activiteiten, in hoofd- of bijberoep, uit te oefenen**, wegvalt vanaf 1 september 2018. Daarnaast is een **actieplan goedgekeurd ter versterking van ondernemerscompetenties** dat meer moet inzetten op de constante ontwikkeling van vaardigheden. Het bouwt voort op bestaande goede initiatieven en voorziet meer gerichte opleidingen zowel voor startende als bestaande ondernemers.

⁴ Het gaat om volgende beroepen: slager groothandelaar, droogkuiser-verver, restaurateur of traiteur-banketaannemer, brood- en banketbakker, motorvoertuigen intersectoraal, rijwielactiviteiten, motorvoertuigen met een maximale massa tot 3,5 ton, motorvoertuigen met een maximale massa van meer dan 3,5 ton, beenhouwerspekslager, voetverzorger, kapper, schoonheidsspecialist, masseur, opticien, dentaaltechnicus en begrafenisondernemer.

⁵ Het gaat om volgende beroepen: installateur-frigorist; ruwbouwactiviteiten; stukadoor-, cementeer- en dekvloeractiviteiten; tegel-, marmer- en natuursteenactiviteiten; dakdekkers- en waterdichtingsactiviteiten; plaatsen/herstellen van schrijnwerk – glazenmaker; algemeen schrijnwerk; eindafwerkingsactiviteiten; installatie-activiteiten voor centrale verwarming, klimaatregeling, gas en sanitair; elektrotechnische activiteiten en algemene aannemingsactiviteiten.

Het **nieuwe vergunningensysteem voor de kleinhandel** (met de vergunning voor de handelsvestigingen geïntegreerd in de uniforme omgevingsvergunning, zie ook 2.4.1.) zal starten in 2018. Er is voorzien in een controlesysteem om de impact van de nieuwe wetgeving te beoordelen. De wettelijke basis voor het nieuwe vergunningensysteem is een in juli 2016 door het Vlaams Parlement goedgekeurd decreet. Het decreet heeft een vereenvoudiging tot gevolg want er blijven slechts vier belangrijke kleinhandelscategorieën over (voorheen meer dan twintig). Ook procedureel zorgt de integratie van de handelsvestigingsvergunning in de omgevingsvergunning voor een vereenvoudiging (uniek loket, geïntegreerde aanvraag). Op dit moment wordt een **nieuw project om kleinhandelaars te ondersteunen bij de digitale transformatie** voorbereid (periode 2018-2020). De instrumenten en informatie op het portaal worden geactualiseerd. Deze keer ligt de focus op actie en uitvoering en minder op sensibilisering.

2.4. INSPELEN OP INVESTERINGSUITDAGINGEN

2.4.1. Het verder bevorderen van de bedrijfsomgeving

Eind 2017 keurde de Vlaamse Regering de **gezamenlijke Vlaams-Nederlandse chemiestrategie** goed, alsook de **trilaterale (Vlaanderen, Nederland en Noordrijn-Westfalen) strategie voor de chemische industrie**. In het voorjaar 2017 nam de Vlaamse Regering akte van de **Conceptnota: "Startnota transitieprioriteit 'de sprong maken naar Industrie 4.0'"** en de **Conceptnota: "Startnota transitieprioriteit 'de transitie naar de circulaire economie doorzetten'"** (zie ook 2.4.3.). Deze nota's definiëren specifieke stappen om voorwaarts te gaan, inclusief het beheer van de transities. Wat betreft de **Industrie 4.0**, bevat het actieplan 5 hoofdlijnen: 1) Een platform onderhouden dat informatie over Industrie 4.0 verspreidt en sensibiliseert; 2) De kennisbasis versterken; 3) De toepassing versnellen door ondernemingen gericht te ondersteunen, afhankelijk van hun vertrouwdheid en betrokkenheid met de transitie; 4) Bijdragen tot goede omgevingsvoorwaarden; 5) Internationale samenwerking ondersteunen, vooral op Europees vlak. In 2017 werden activiteiten opgestart voor al deze onderwerpen. Binnen het 3^e punt werden 2 oproepen tot indienen van projecten bekend gemaakt, respectievelijk over Proeftuinen in Industrie 4.0 en over de steun aan transities in de clusterdomeinen. Daarenboven werden ook een aantal projecten gestart gericht op specifieke doelgroepen, zoals de kleinhandel, gericht op digitalisering (e-commerce). Het nieuwe Vlaamse clusterbeleid draagt mee bij aan meer en betere innovatieverspreiding onder actoren en bedrijven. In februari 2018 zullen **7 proeftuinprojecten** in het kader van de **Industrie 4.0** worden voorgesteld bij Imec (die van start gaan vanaf 2018). Daarbij zijn ook enkele strategische onderzoekscentra en speerpuntclusters betrokken. Een voorbeeld van zo'n project is het 'Living Lab Industrie 4.0 voor de agrovoeding', waarbij Flanders' Food en het Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek (ILVO) zijn betrokken.

Ook voor de **toegang tot financiering** worden verdere initiatieven uitgevoerd of nieuwe opgestart. In 2016 werd bij de Participatiemaatschappij Vlaanderen (PMV) de nieuwe merknaam PMV/Z opgestart dat een 'standaardoplossing op maat' aanbiedt en een aantal financieringsinstrumenten bundelt: de Startlening+, KMO-cofinanciering, de Waarborgregeling en de Winwinlening. Voor 2017 waren de resultaten de volgende: 131 Startleningen afgesloten voor een gemiddeld bedrag van 47.875 (totaal investeringsbedrag van 6,3 miljoen euro), 117 kmo-cofinancieringen goedgekeurd met een gemiddeld toegekend bedrag van 195.077 euro (totaal investeringsbedrag van 22,8 miljoen euro), een recordbedrag van 260,9 miljoen euro bij de Waarborgregeling in 1.944 verbintenissen (voor elke euro waarborg werd in 2017 2,4 euro aan investeringen gerealiseerd), en bij de Winwinlening werden er 2.555 leningen geregistreerd voor een totaal financieringsbedrag van 60,3 miljoen euro. In 2017 werd er beslist dat de PMV en de Vlaamse Radio en Televisie (VRT) een joint venture zullen oprichten om te investeren in de groei

van beloftevolle ondernemingen actief in de Vlaamse mediasector, met als doel de verdere professionalisering en internationalisering van het media-ecosysteem. Het nieuwe initiatief zal een combinatie van financierings- en investeringsmiddelen verschaffen op maat van de noden van de onderneming, met name kapitaalparticipaties, leningen (al dan niet achtergesteld en/of converteerbaar) of een combinatie van de twee. Het maatschappelijk kapitaal van de joint venture wordt bepaald op 10 miljoen euro, in gelijke verhouding toegezegd door PMV en de VRT.

Inzake **internationaal ondernemen** blijft een verdere internationalisering en een versterking van de concurrentiepositie van de Vlaamse economie zeer belangrijk. Op 25 december 2016 nam de Vlaamse Regering akte van "Een gezamenlijke meerjarige internationaliseringsstrategie voor de Vlaamse economie 2017-2021". **Vlaanderen versnelt!**, de internationaliseringsstrategie van de Vlaamse economie, beoogt méér Vlaamse bedrijven te doen exporteren én de positie van Vlaanderen als uitvalsbasis voor buitenlandse investeerders te versterken. Dit moet de Vlaamse economie wapenen tegen de toenemende concurrentie en Vlaamse bedrijven klaarstomen voor de uitdagingen van de toekomst. Voor de internationalisering van de Vlaamse economie wordt 1,7 miljoen euro extra voorzien (extra financiële middelen van het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling (EFRO) en het Vlaamse Hermesfonds) en op deze manier komt **Vlaanderen versnelt!** in 2018 op kruissnelheid.

Er wordt ook verder ingezet op het **verminderen van administratieve belemmeringen** (o.a. vergunningverlening). Vereenvoudigde, sluitende instrumenten blijft een speerpunt van de Vlaamse Regering. Op 23 februari 2017 startten de Vlaamse overheid, de provincies en enkele gemeenten met de **omgevingsvergunning**. Alle andere gemeenten stapten in op 1 januari 2018. De omgevingsvergunning vervangt en verenigt de stedenbouwkundige vergunning, de verkavelingsvergunning en de milieuvergunning. De aanvragen worden ingediend bij één loket, het Omgevingsloket (operationeel sinds 1 januari 2018), waarna één openbaar onderzoek en één adviesronde worden georganiseerd. De milieuvergunning van bepaalde duur wordt een omgevingsvergunning van onbepaalde duur. Zo kan de vergunninghouder bedrijfsinvesteringen doen zonder rekening te moeten houden met de vervaldatum van de vergunning. Inspraak van de bevolking en bescherming van mens en milieu blijft wel gewaarborgd.

Op 9 maart 2018 keurde de Vlaamse Regering het **ontwerp van bestuursdecreet** goed dat het juridische kader vormt voor een meer open en wendbare overheid in Vlaanderen. Een van de belangrijkste vernieuwingen uit het bestuursdecreet betreft o.a. het feit dat elke nieuwe administratieve procedure (bv. aanvraag premies of vergunningen) bij de Vlaamse overheid vanaf de start onmiddellijk digitaal zal worden aangeboden. Een analoge variant blijft eveneens behouden.

Ten slotte kadert het Beleidsplan Ruimte Vlaanderen (zie ook 3.4.3.) investeringen in logistieke ontwikkelingen en zorgt ervoor dat functionele bedrijventerreinen geschikte ruimte bieden aan ondernemingen, wat eveneens bijdraagt aan het bevorderen van het ondernemingsklimaat.

2.4.2. Investerings in energie-infrastructuur en slimme netten

De Vlaamse Regering keurde in 2017 de conceptnota '**Vlaamse Energievisie 2030-2050**' (19 mei 2017) en de startnota 'Zorgen voor een Energietransitie (30 juni 2017) goed. Deze documenten vormen de leidraad voor nieuwe beleids- en investeringsbeslissingen op het gebied van energie, en richten zich op volgende prioritaire gebieden: verbetering van de energie-efficiëntie, stimuleren van de productie van hernieuwbare energie, de uitbouw van een flexibel energiesysteem, het financieren van de energietransitie en het ontwikkelen van een slimme innovatiestrategie. In Vlaanderen wordt de energietransitie uitgerold via het traject Stroomversnelling. Daarnaast wordt onderhandeld over een Interfederaal Energiepact. In dit pact

zullen afspraken worden gemaakt tussen de drie gewestregeringen en de federale regering omtrent de strategische langetermijnkeuzes voor ons energiesysteem (o.a. kernuitstap).

De Vlaamse overheid investeert al jaren in het verbeteren van de energie-efficiëntie (zie ook 3.4.3.) en het stimuleren van de productie van hernieuwbare energie, volgens prioriteiten uit het Renovatieprogramma 2020, het Renovatiepact en het Energieplan 2020 (6 oktober 2017). Om de energietransitie te faciliteren, is er echter ook behoefte aan een **slim energiesysteem**. De digitale meter voor elektriciteit en gas is een volgende grote stap van de transitie. In februari 2017 keurde de Vlaamse Regering een conceptnota goed die de **grootschalige introductie van digitale meters vanaf 2019** initieert. Een regelgevingskader om meer flexibiliteit in het energiesysteem mogelijk te maken en te stimuleren, is ook in voorbereiding.

Daarnaast heeft de Vlaamse Regering in het Energiedecreet een regelgevend kader vastgesteld voor de realisatie van **warmte- en koudnetten**, om investeringen op dit gebied te stimuleren.

Samenwerking met alle betrokkenen is essentieel om de hierboven vermelde doelstellingen te bereiken. In december 2017 werd daarom een clusterpact afgesloten tussen de overheid en de bedrijven actief in de energiesector, verenigd in de **speerpuntcluster energie (Flux50)**. In dit clusterpact engageren de betrokken partijen (Flux50, Vlaamse Regering, VLAIO en VEA) zich om elkaar te versterken waar behoeften en opportuniteiten zijn. Via concrete projecten zullen bedrijven, kennisinstellingen en (lokale) overheden de komende jaren innovatief samenwerken met de bedoeling maximale meerwaarde te creëren en om hinderpalen voor de energietransitie te identificeren en te verhelpen.

Ook de burger wordt actief aangesproken. Via een onlineplatform, samengesteld uit een representatief staal van de bevolking, werd eind 2017 gepeild naar een focus voor lokaal energiebeleid als hefboom voor de energietransitie.

Om het **draagvlak voor het lokaal energiebeleid** te versterken, worden burgers in de loop van 2018 uitgedaagd door de Vlaamse overheid om zelf actie te ondernemen en mee te investeren in de uitwerking en concretisering van lokale energie-efficiëntieprojecten en de verdere uitbouw van hernieuwbare energieproductie. Burgers zullen worden gestimuleerd om op lokaal niveau met elkaar samen te werken zodat de energietransitie en zijn investeringen bottom-up gestalte wordt gegeven. De Vlaamse Regering besliste op 16 maart 2018 een budget van 6,5 miljoen euro toe te kennen voor de realisatie van lokale energieprojecten gekoppeld aan de burgeruitdagingen in het kader van Stroomversnelling, door overdracht vanuit het Vlaams Klimaatfonds naar het Energiefonds.

2.4.3. Circulaire economie en efficiënt gebruik van hulpbronnen

Vlaanderen Circulair is het partnerschap van overheden, bedrijven, middenveld en kenniswereld die samen actie ondernemen voor een circulaire economie in Vlaanderen. Het legt slimme linken tussen de diverse relevante beleidsthema's en geeft ook invulling aan de Visie 2050 en het pakket Circulaire Economie van de COM. Daarin is het sluiten van materiaalkringlopen de basis en er wordt gezocht naar antwoorden op de uitdaging van (toekomstige) schaarste aan materialen, voeding, water, ruimte en energie, en op een bijdrage aan het Vlaams Klimaatbeleid.

De Vlaamse Regering keurde eind februari 2017 de startnota van Vlaanderen Circulair goed. Centraal in 2017 en 2018 staan een proactieve inzet op Circulaire Stad, Circulair Aankopen (in afstemming met het programma innovatieve overheidsopdrachten) en Circulair Ondernemen en een vraaggestuurde aanpak voor de thema's die door externe stakeholders als belangrijk worden aangedragen. Voor elk van deze thema's worden routekaarten uitgewerkt. Voor **Circulair Aankopen** is in juni 2017 een **Green Deal** gestart met 86 aankopende en 47 ondersteunende organisaties. In 2017 werd 4,8 miljoen euro vrijgemaakt voor de financiering circulaire economieprojecten in Vlaanderen. Twee projectoproepen resulteerden in de selectie van 63

projecten die inmiddels zijn gestart. Ook in 2018 maakt de Vlaamse Regering 5,3 miljoen euro vrij voor financiering van bijkomende projecten.

De bevoegde Vlaams minister maakte in 2017 5,6 miljoen euro vrij voor circulaire economieprojecten binnen de speerpuntclusters (zie ook 2.3.1.). Het AIO lanceerde daartoe een, in 2018 doorlopende, open oproep 'transitieprioriteiten binnen de speerpuntclusters'. Het totaal aantal ingediende projectvoorstellen bedroeg 7. Daarvan werden voor de clusters Flanders' Food, SIM en Catalisti respectievelijk 1, 3 en 2 projectvoorstellen beoordeeld als subsidieerbaar door het Hermes-beslissingscomité op 14 december 2017.

Een **nieuw onderzoekssteunpunt rond circulaire economie** is gestart. In 2018 wordt hier de basis gelegd voor een nieuwe indicatorenset voor de circulaire economie en worden aan de hand van cases sociale en economische effecten in kaart gebracht.

Om **nieuwe ruimtelijke praktijken** te ontwikkelen t.b.v. de circulaire economie, wordt onderzocht wat een circulaire aanpak bij de (her)ontwikkeling van gebieden concreet kan inhouden. Binnen verschillende gebiedsontwikkelingstrajecten (zoals de territoriale ontwikkelingsprogramma's Limburg, Kustzone en Noordrand), stimuleert de Vlaamse overheid de praktische doorwerking van de principes van circulaire economie naar de ruimtelijke structuurplannen, actieprogramma's en/of werven.

De Vlaamse Regering zet met het **Beleidsplan Ruimte Vlaanderen** in op een transformatie van de ruimtelijke organisatie. De huidige lage dichtheden en de hoge spreidingsgraad veroorzaken structurele maatschappelijke kosten zoals een hoger energieverbruik, klimaatgevoeligheid of congestie. Harde ruimtefuncties zoals wonen, werken of voorzieningen krijgen zo veel mogelijk een plaats binnen het bestaand ruimtebeslag en de open ruimte blijft maximaal gevrijwaard. De strategische doelstelling is om het gemiddeld bijkomend dagelijks ruimtebeslag stelselmatig terug te dringen naar 0 ha/dag tegen 2040 met als tussendoel om tegen 2025 een daling te hebben ingezet van 6 naar 3 ha/dag. De verdichtingsoperatie blijft een kwestie van maatwerk. Het versterken van de leefkwaliteit en klimaatbestendigheid door bijvoorbeeld groenblauwe dooradering te voorzien en verharding te beperken staat voorop. Door regelgevende belemmeringen weg te werken, worden investeringen in verdichting bevorderd.

De Vlaamse Regering kiest ervoor nieuwe woongelegenheden en werkplekken te ontwikkelen rond collectieve vervoersknopen en op plekken met een bestaande voorzieningenconcentratie, waardoor de luchtkwaliteit kan verbeteren en broeikasgasemissies kunnen verminderen. De woondichtheid en het bedrijfsvloeroppervlak zullen op het geheel van plaatsen met een (zeer) goede knooppuntwaarde én een (zeer) goed voorzieningenniveau tegen 2050 met 28,4% zijn gestegen t.o.v. 2015. Dit zal het ondernemingsklimaat bevorderen.

De Vlaamse Regering heeft verschillende wetgevende initiatieven gerealiseerd om de transformatie in te zetten. De **gewijzigde Vlaamse Codex Ruimtelijke Ordening** is sinds 30 december 2017 van kracht en bevat maatregelen die de verdichtingsoperatie stimuleren. De codex voorziet onder meer in een nieuw subsidiemechanisme voor verdichtingsprojecten (ruimtelijke impulsprojecten) en eenvoudigere procedures om verouderde en belemmerende voorschriften voor verkavelingen op te heffen. De regering keurde op 12 januari 2018 ook het Instrumentendecreet principieel goed en biedt zo tools aan overheden en andere actoren om te komen tot realisatie van hun ruimtelijke projecten.

Met de **omzendbrief 'Een gedifferentieerd ruimtelijk transformatiebeleid in de bebouwde en onbebouwde gebieden'** wordt, vanuit de bestaande regelgeving, een basis gelegd voor het stimuleren van het ruimtelijk rendement binnen de bebouwde gebieden en het vrijwaren van open ruimte in onbebouwde gebieden.

Het Beleidsplan kadert investeringen in logistieke ontwikkelingen en zorgt ervoor dat functionele bedrijventerreinen geschikte ruimte bieden aan ondernemingen. Het ruimtelijk beleid draagt ook bij aan het minimaliseren van de energievraag, het maximaliseren van de energie-efficiëntie, een performant energiesysteem en een verhoging van het aandeel hernieuwbare energie. De bestemmingsneutraliteit werkt belemmeringen weg en faciliteert investeringen in hernieuwbare energie (zie ook 2.4.2).

2.4.4. Investeringen in transportinfrastructuur

De Vlaamse overheid komt tegemoet aan de groeiende mobiliteitsvraag en de congestieproblematiek door meer dan ooit te investeren in **(multimodale) vervoersinfrastructuur**. De Vlaamse Regering maakt daarvoor het historisch hoge bedrag van 5,8 miljard euro vrij voor investeringen over de verschillende vervoersmodi heen (2017-2019, excl. Oosterweel), waarvan 1,5 miljard euro in 2018 zal worden besteed. De belangrijkste infrastructurele knooppunten zoals Brussel en Antwerpen worden op een geïntegreerde wijze multimodaal benaderd.

De **investeringen in weginfrastructuur** stijgen met 37% tot 2,7 miljard euro (2017-2019), waarvan 652 miljoen euro in 2018 zal worden gespendeerd (excl. Oosterweel). In eerste instantie wordt gefocust op de grote weginfrastructuurprojecten rond Antwerpen (Oosterweelproject) en Brussel (RO), aangezien beide tracés verantwoordelijk zijn voor meer dan de helft van de file-uren binnen het Vlaamse Gewest. Op 8 februari 2018 vingen de eerste werken in het kader van het Oosterweelproject aan met de aanleg van een P&R op Linkeroever. De plannings-, vergunnings- en aanbestedingsprocedures voor de tunnel onder de Schelde en de werken op Rechteroever worden in 2018 verdergezet. De start van de werken in het kader van de herinrichting van de Ring rond Brussel (RO) is voor 2019 gepland. Naast de werken aan de ring zelf, wordt in 2018 reeds fors geïnvesteerd in het openbaar vervoersaanbod en in fietsinfrastructuur in de noordelijke rand van Brussel (zie verder). Daarnaast komen er 32 'grote werven' op de autosnelwegen om een vlotter en veiliger verkeer te garanderen..

Het aandeel van de **binnenvaart** in het totale goederentransport binnen Vlaanderen neemt jaar na jaar toe. In 2017 kenden de Vlaamse waterwegen een absoluut recordjaar met ruim 72 miljoen ton vervoerde goederen, een stijging van 6,5% t.o.v. 2016. Van 2017 tot 2019 investeert de Vlaamse overheid 2,25 miljard euro in het Vlaamse waterwegennetwerk, een budgetverhoging van 17,5%,- waarvan 280 miljoen euro in 2018 zal worden besteed. De investeringen hebben onder meer betrekking op de modernisering en verdere uitbouw van de waterweg en op de promotie van binnenvaart als alternatieve vervoersmodus. In 2018 zullen belangrijke investeringen worden gedaan in een aantal van de lopende watergebonden infrastructuurprojecten, o.m. de Sluis Terneuzen (59,5 miljoen euro), Seine-Schelde (48,6 miljoen euro) en de opwaardering van het Albertkanaal (40 miljoen euro). De fusie van de twee Vlaamse waterwegbeheerders tot De Vlaamse Waterweg nv zal bovendien leiden tot een nog efficiënter beheer van de bevaarbare waterlopen in Vlaanderen. Tegen 2030 wil de Vlaamse overheid het aandeel van de binnenvaart in het totale goederentransport opschroeven van 15% naar 20%.

Investeringen in het **openbaar vervoer** zullen voor de periode 2017-2019 oplopen tot 816 miljoen euro, een stijging met 43%. In het kader van het RO-project wordt geïnvesteerd in de aanleg van drie tram(bus)lijnen in de noordelijke rand van Brussel (Brabantnet), waardoor onder meer de NAVO en de luchthaven van Zaventem beter ontsloten worden. De Vlaamse Vervoermaatschappij De Lijn blijft, in samenwerking met de wegbeheerders, sterk inzetten op permanente en doorgedreven investeringen die de doorstromingskwaliteit moeten bevorderen. De transitie zal worden gemaakt van basismobiliteit naar basisbereikbaarheid, waarbij rechtstreeks zal worden gefocust op de reiziger en zijn omgeving.

Het Vlaamse Gewest investeert eveneens in veilige en betrouwbare **fietsinfrastructuur** als een valabel alternatief voor zowel vrijetijds- als woon-werkverkeer. Het investeringsbudget wordt opgetrokken naar 300 miljoen euro in de periode 2017-2019. In 2018 zal 110 miljoen euro worden gespenseerd aan fietsinfrastructuur, een stijging van 25% t.o.v. 2014. Naast de uitrol van drie fietssnelwegen tussen de Vlaamse Rand en Brussel, wordt geïnvesteerd in tal van fietsprojecten langsheen gewestwegen. Daarnaast stimuleert de Vlaamse overheid via het Fietsfonds steden en gemeenten om meer te investeren in lokale fietsinfrastructuur.

Om de modal shift tussen de verschillende vervoersmodi te vergemakkelijken, wordt 100 miljoen euro geïnvesteerd in **multimodale overstapplaatsen** waar vlot van het ene vervoersmiddel op het andere kan worden overgestapt.

Om het multimodale vervoersbeleid verder vorm te geven, werkt de Vlaamse overheid aan een **nieuw mobiliteitsplan voor Vlaanderen**. In dit Mobiliteitsplan Vlaanderen zullen de hoofdlijnen staan om duurzame mobiliteit te realiseren op korte termijn (2030), verder bouwend op de visie rond mobiliteit uit de lange termijnstrategie voor Vlaanderen 2050. Hierbij zal aandacht zijn voor de samenhang met het beleidsplan Ruimte en het Vlaams Klimaatplan. Het mobiliteitsplan vertrekt vanuit een missie die de realisatie van een duurzaam, veilig, intelligent en multimodaal mobiliteits- en logistiek systeem vooropstelt, met maximale ondersteuning voor het functioneren van de maatschappij en de economie. Om deze ambitie te realiseren worden 5 inhoudelijke pijlers voor het toekomstige mobiliteitsbeleid naar voren geschoven; van slimme, robuuste, veilige en milieuvriendelijke vervoersnetwerken, over een multimodaal geïntegreerd vervoerssysteem, tot innovatie, samenwerking, en het stimuleren van gedragsverandering.

Een verdere uitbouw van het huidige systeem van kilometerheffing voor vrachtwagens tot een **globaal systeem van wegenheffing voor alle gemotoriseerd vervoer zal verder onderzocht worden**. In juli 2017 werd een eerste onderzoek afgerond over de stappen die moeten worden ondernomen om een dergelijk systeem te implementeren en het maatschappelijk draagvlak voor de maatregel op te bouwen. Een diepgaand onderzoek naar de mogelijkheden en modaliteiten (tarief, netwerk, ...) van een wegenheffing voor lichte voertuigen zal in juni 2018 van start gaan. Op basis van de belangrijkste onderzoeksresultaten, die in maart 2019 verwacht worden, zal beslist worden over het vervolgtraject.

2.4.5. Investeren in schoolinfrastructuur

Uitgaande van een meerjarenplanning wordt 150 miljoen euro aan **capaciteitsmiddelen** toegekend voor de periode 2016-2018, telkens 50 miljoen euro per jaar. Deze middelen werden verdeeld over capaciteitsprojecten die vanuit lokale taskforces als prioritair naar voren werden geschoven. Hiermee worden 11.213 extra plaatsen gecreëerd in het basisonderwijs en 1.933 extra plaatsen in het secundair onderwijs.

Vlaanderen startte daarnaast een grootschalige inhaalbeweging schoolinfrastructuur via alternatieve financiering, beter bekend onder de naam **DBFM⁶ (Design, Build, Finance en Maintain)**. Het DBFM-programma '**Scholen van Morgen**', een publiek-private samenwerking (PPS), omvat 182 scholenbouwprojecten, goed voor een 200-tal schoolgebouwen voor een totale bruto-gebouwooppervlakte van circa 710.000 m² voor meer dan 133.000 leerlingen, verspreid over alle onderwijsnetten. Het programma is volop in uitvoering met 152 projecten die tot nu toe werden afgewerkt en in gebruik genomen, goed voor nieuwe schoolinfrastructuur voor meer dan

⁶ DBFM is een PPS waar een DBFM-vennootschap instaat voor het ontwerp, de bouw, het 30-jarig eigenaarsonderhoud en de financiering van de DBFM-projecten. In ruil hiervoor betaalt de betrokken inrichtende macht aan de DBFM-vennootschap gedurende dertig jaar een prestatiegebonden beschikbaarheidsvergoeding die de Vlaamse overheid via AGION betoelaagt. Na de periode van 30 jaar wordt de schoolinfrastructuur kosteloos overgedragen aan de inrichtende macht.

105.000 leerlingen. Op 5 maart 2017 werd een **nieuwe DBFM-oproep** aan schoolbesturen gelanceerd voor een investeringswaarde van 300 miljoen euro. Dat bedrag werd in het herfstakkoord van de Vlaamse Regering tot 550 miljoen euro opgetrokken. 52 aanvragen werden ingediend waarvan nu 41 scholen geselecteerd zijn om hun bouwproject te realiseren. Dat betekent dat er 250.000m² extra nieuwe schoolgebouwen komen.

Naast de reguliere subsidies en de DBFM-projecten bestaat de optie van de **huursubsidies**. Eind 2017 werd een tweede ronde georganiseerd voor de toekenning van huursubsidies aan scholen. Hiervoor wordt jaarlijks 3 miljoen euro geïnvesteerd in scholen van het gesubsidieerd onderwijs. Met die huursubsidies kunnen scholen hun capaciteit uitbreiden of hun gebouwen vernieuwen. Bij een eerste oproep in 2017 werden 35 projecten goedgekeurd, goed voor een jaarlijkse huursubsidie van bijna 3 miljoen euro, die 9.775 leerlingen ten goede komen.

2.4.6. Investeren in welzijnsinfrastructuur

Door de 6de staatshervorming is de betoelaging van ziekenhuisinfrastructuur voortaan geen gedeelde bevoegdheid meer. Vlaanderen heeft in de loop van 2017 een nieuw financieringssysteem voor de infrastructuur van de ziekenhuizen geïmplementeerd. De introductie van een instandhoudingsforfait in dat kader maakt het voor de ziekenhuizen mogelijk om hun bestaande infrastructuur d.m.v. onderhoudsinvesteringen kwalitatief op peil te houden. Voor nieuwbouw, uitbreiding van bestaande capaciteit en herconditioneringsinvesteringen voorziet dat financieringssysteem in een strategisch forfait.

In het verlengde van de introductie van persoonsvolgende financiering voor personen met een handicap werd ook het **financieringssysteem voor hun gemeenschappelijke infrastructuur aangepast** opdat gerichte investeringen voor die doelgroep mogelijk zouden blijven. Naast deze nieuwe financieringsmethodieken wordt er **jaarlijks nog bijkomend 100 miljoen euro geïnvesteerd in welzijnsinfrastructuur**.

DEEL 3. UITVOERING VLAAMSE EUROPA 2020-DOELSTELLINGEN

3.0. INLEIDEND

Hierna (3.1. tot en met 3.5) wordt de stand van zaken besproken inzake de Vlaamse Europa 2020-doelstellingen en de maatregelen die Vlaanderen neemt. Heel wat van de maatregelen die inspelen op de Europa 2020-onderwijsdoelstellingen (voornamelijk inzake werkzaamheid en onderwijs) kwamen al in deel twee aan bod. In paragraaf 3.6. wordt ook voor de eerste keer de stand van zaken opgenomen inzake het Europees Sociaal Scorebord.

3.1. WERKZAAMHEID

3.1.1. Stand van zaken

In de nasleep van de economische crisis van 2008 liep de tewerkstellingsgroei in Vlaanderen aan hetzelfde tempo als de bevolkingsgroei, waardoor de werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) jarenlang stagneerde op 72%. In 2017 steeg de tewerkstelling voor het eerst opnieuw beduidend sneller, en liep de **werkzaamheidsgraad (20-64 jaar)** in het 3^e kwartaal op tot 72,8%. De economische vooruitzichten voor 2018 suggereren dat deze trend verder zal worden doorgetrokken. De Vlaamse werkzaamheidsgraad van 72% (in 2016) blijft dus hoger dan het Europees gemiddelde van 71% (in 2016), maar blijft nog een aantal procentpunten verwijderd van het streefdoel van 76% tegen het jaar 2020. Ook wanneer we de werkzaamheid uitdrukken in voltijds equivalenten, blijft Vlaanderen in 2016 met 68,8% boven het Europees gemiddelde van 67,2% scoren.

Kernindicator	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Werkzaamheidsgraad (20-64 jaar) (%)	72,3	71,5	72,1	71,8	71,5	71,9	71,9	71,9	72,0	76,0	4,0 ppt 12 op 28 (in 2016)

De afgelopen jaren kende vooral de **werkzaamheidsgraad van 50- en 55-plussers** een sterke groei, waarmee Vlaanderen wellicht haar doelstellingen op dit vlak nog voor de 2020-deadline zal behalen. Onderzoek van het Steunpunt Werk schat dat deze vooruitgang voor een kwart te danken is aan demografische effecten en veranderend uittredegedrag bij 55-plussers, en voor driekwart aan tewerkstellingsgroei en eindeloopbaanbeleid. Er blijft wel een achterstand t.o.v. het Europees gemiddelde bestaan, dus zal de stijgende trend ook na 2020 moeten worden verdergezet.

Daarnaast werd ook een groei gerealiseerd in de **werkzaamheidsgraad van vrouwen**, waar Vlaanderen in 2016 met 67,7% een stuk boven het Europees gemiddelde van 65,3% uitkomt, en bij personen met een niet-Europese nationaliteit. Bij deze laatste groep blijft Vlaanderen, net als bij personen geboren buiten de EU, echter duidelijk achter op het Europees gemiddelde en op de gestelde doelstellingen.

In 2016 kende de werkzaamheidsgraad van **personen met een arbeidshandicap** een plotse daling na verschillende jaren van gestage toename. Het is onduidelijk wat hier de oorzaak van is, en we wachten de resultaten van EAK 2017 af om na te gaan of deze trend bevestigd wordt of eerder een enquêteschommeling blijkt te zijn.

Vlaanderen kent eveneens een dalende werkzaamheidsgraad bij **15-24-jarigen**, voornamelijk omwille van de steeds toenemende scholarisatie. Wanneer we studenten uitsluiten, blijkt de Vlaamse werkzaamheidsgraad bij jongeren ruim boven het Europese gemiddelde te liggen.

Subindicatoren Werkzaam- heidsgraad Kansengroepen	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
15-24 jaar (%) ⁷	31,7	28,6	28,8	29,4	28,1	27,7	27,0	27,9	27,0	/	18 op 28 (in 2016)
50-64 jaar (%)	49,1	50,9	53,1	53,6	54,6	56,5	57,5	58,1	59,1	60	0,9 ppt 19 op 28 (in 2016)
55-64 jaar (%)	34,3	35,8	38,2	38,9	40,5	42,9	44,3	45,6	46,7	50	3,3 ppt 21 op 28 (in 2016)
Vrouw (20-64) (%)	66,1	65,7	66,7	66,4	66,2	66,9	67,6	68,2	67,7	75	7,3 ppt 12 op 28 (in 2016)
Man (20-64) ⁸ (%)	78,3	77,2	77,4	77,0	76,7	76,8	76,2	75,6	76,3	/	14 op 28 (in 2016)
Niet-EU- nationaliteit (20-64) (%)	47,2	47,0	44,4	46,3	42,7	46,4	44,6	48,7	46,0	58	12 ppt 21 op 26 (in 2015)
Geboren buiten EU (20-64) (%)	56,3	53,4	53,4	53,0	51,8	54,9	53,3	53,7	53,0	64	11 ppt 26 op 28 (in 2016)
Met arbeidshandi- cap (20-64) (%)	-	37,5	33,5	38,6	38,7	40,4	42,7	43,1	41,0	43	2 ppt (geen vergelijkende cijfers beschikbaar)

De Sociaal-Economische Raad Vlaanderen (SERV) meet driejaarlijks de **werkbaarheidsgraad** in Vlaanderen. Deze werkbaarheidsgraad is het resultaat van de combinatie van vier indicatoren: psychische vermoeidheid (of werkstress), welbevinden in het werk (of motivatie), leermogelijkheden (of kansen op blijven en competentieontwikkeling) en werk-privébalans (of de combinatie van arbeid met gezin en sociaal leven). Uit de meting van 2016 blijkt dat de werkbaarheidsgraad in Vlaanderen is gedaald. Concreet bedroeg de werkbaarheidsgraad 51% wat wil zeggen dat ongeveer de helft van de Vlaamse werknemers én zelfstandige ondernemers een werkbare job heeft of geen enkele van de gemeten werkbaarheidsrisico's als problematisch ervaart in zijn of haar job. Omgekeerd betekent dit dat één op twee werkenden te kampen heeft met één of meerdere werkbaarheidsproblemen. 'Werkstress' is hierbij het belangrijkste aandachtspunt. Enkel wat de indicator 'leermogelijkheden' betreft, wordt er een systematische verbetering opgetekend. Gezien het resultaat van deze werkbaarheidsmeting, beslisten de Vlaamse sociale partners om samen hun schouders te zetten onder een **actieplan werkbaar werk**, dat 32 acties omvat die ingrijpen op het organisatieniveau of individuen moeten ondersteunen en versterken.

In 2016 bedroeg de Vlaamse deelname aan **levenslang leren** – zoals gemeten in de 4 weken voorafgaand aan de bevraging – 7,1%. Dit is een lichte toename t.o.v. het jaar voordien, maar onder het Europese gemiddelde. De Vlaamse doelstelling om 15% te realiseren in 2020 lijkt buiten bereik. Het is om deze reden dat de Vlaamse Regering een akkoord sloot met de Vlaamse sociale partners over een hervorming van de Vlaamse opleidingsincentives (zie ook 2.2.9.), waarom de Vlaamse Regering in haar langetermijnstrategie 'Visie 2050' levenslang leren opnam als één van de zeven cruciale transitie's die Vlaanderen moet realiseren, en waarom Vlaanderen samen met de OESO een **Skills Strategy-project** (zie ook 2.3.1.) heeft gelanceerd.

3.1.2. Maatregelen

De maatregelen die de werkzaamheid verhogen, werden boven (2.2.1. tot en met 2.2.5) toegelicht.

⁷ Indien de jongeren (15-24), exclusief studenten worden bekeken, dan haalt Vlaanderen in 2016 een score van 76%, terwijl het EU-gemiddelde 63,5% bedraagt.

⁸ Is geen kansengroep. De werkzaamheidsgraad bij mannen werd in de tabel opgenomen omdat het een bijkomend inzicht biedt in de algemene werkzaamheidsgraad (20-64). In de periode 2008-2016 nam de werkzaamheidsgraad bij de vrouwen lichtjes toe, terwijl deze bij de mannen iets terugviel.

3.2. ONDERWIJS

3.2.1. Situering

Het aandeel vroegtijdige schoolverlaters in Vlaanderen klopte in 2016 af op 6,8%. Niettegenstaande de verdere daling van dit cijfer, wordt de Vlaamse Europa 2020-doelstelling (5,2%) nog niet bereikt. Vlaanderen zit wel ruim onder de Europese doelstelling van 10%. Wat het aandeel van de 30-34 jarigen met een diploma hoger onderwijs betreft, scoort Vlaanderen in 2016 47,3%. Hiermee wordt de Europese doelstelling (40%) gehaald terwijl de Vlaamse doelstelling (47,8%) binnen handbereik ligt.

Kernindicatoren	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
vroegtijdige schoolverlaters (%)	8,6	8,6	9,6	9,6	8,7	7,5	7	7,2	6,8	5,2	1,6 ppt <i>9 op 28 (in 2016)</i>
30-34 jarigen met diploma HO (%)	43,6	43,1	45	42,3	45,3	44,1	44,8	43,2	47,3	47,8	0,5 ppt <i>9 op 28 (in 2016)</i>

3.2.2. Maatregelen

Vroegtijdig schoolverlaten

De hervorming van de **leerlingenbegeleiding** (zie ook 2.2.8.) wordt doorgevoerd met het doel verschillende fenomenen die aan de basis liggen van vroegtijdig schoolverlaten aan te pakken (bv. schools falen, een verkeerde studiekeuze, een gebrek aan motivatie, schoolse vertraging en spijbelen). De hervorming zal nog meer dan vandaag toelaten dat zoveel mogelijk jongeren met een kwalificatie het secundair onderwijs verlaten. Ook het **actieplan 'Samen tegen Schooluitval'** wordt verder uitgerold. Het plan omvat meer dan 50 acties m.b.t. leerrecht, spijbelen en vroegtijdig schoolverlaten. 30 acties werden reeds afgerond, de andere helft is lopende.

De implementatie van de **modernisering van het secundair onderwijs** in schooljaar 2019-2020 wordt verder voorbereid. Elementen als de introductie van de basisgeletterdheid, differentiatie en meer schakelmogelijkheden van de B-stroom naar de A-stroom versterken de oriënterende functie van de eerste graad. Ook de nieuwe, meer transparante en eenvoudigere indeling van het studieaanbod van de tweede en derde graad en de mogelijkheid tot het oprichten van domein- en campusscholen komen het proces van studiekeuze en -oriëntering ten goede.

Het systeem van **duaal leren** (zie ook 2.2.7.) in Vlaanderen wordt verder uitgewerkt als een volwaardige kwalificerende leerweg naast het voltijds secundair onderwijs. Het nieuwe systeem moet leerlingen motiveren om een positieve en bewuste keuze te maken voor het technisch en beroepssecundair onderwijs. Dit zal bijdragen aan het terugdringen van fenomenen zoals spijbelen, een gebrek aan motivatie of een verkeerde studiekeuze. De samenwerking tussen onderwijs en werk is hier uitermate belangrijk.

De hervorming van de sector van het **volwassenenonderwijs** voorziet een financieringssysteem dat meer dan vandaag inzet op kwetsbare groepen (zie ook 2.2.8) en op het behalen van een diploma secundair onderwijs of een getuigschrift. Op deze manier vormt de hervorming een belangrijke compensatiemaatregel in de context van vroegtijdig schoolverlaten.

In 2018 voorziet Vlaanderen bijkomende werkingsmiddelen voor het kleuteronderwijs. Samen met het actieplan rond kleuterparticipatie (zie ook 2.2.9.) zal dit resulteren in een **versterking van het kleuteronderwijs** in Vlaanderen. Aangezien onvoldoende deelname aan kleuteronderwijs kan resulteren in vroegtijdig schoolverlaten, dragen deze maatregelen bij tot het terugdringen van het aandeel van leerlingen die zonder kwalificatie het secundair onderwijs verlaten.

Eén van de strategische doelstellingen van het nieuw **Strategisch Plan Geletterdheid (2017 – 2024)** is het realiseren van een significante toename van het aantal jongeren dat het secundair

onderwijs verlaat met voldoende geletterdheidscompetenties, opdat zij zelfstandig kunnen functioneren en participeren in de samenleving en zich persoonlijk kunnen ontwikkelen en bijleren.

Tertiair onderwijs

Zowel de toegang tot als de kwaliteit van het hoger onderwijs blijven prioriteiten voor de Vlaamse Regering.

Vlaanderen zet verder in op de ontwikkeling van het **hoger beroepsonderwijs** (HBO5) als een volwaardige component van het hoger onderwijs. Een sterker ontwikkeld HBO5 zal leerlingen aantrekken die vandaag niet kiezen voor het tertiair onderwijs en op deze manier bijdragen aan een verdere democratisering van het Vlaams hoger onderwijs.

In 2017 werd de oriënteringsproef **Columbus** ter beschikking gesteld van alle scholen in Vlaanderen. Sinds april 2017 ontvangen alle leerlingen in het laatste jaar van het secundair onderwijs na deelname algemene feedback over hun mogelijke studiekeuzes in het hoger onderwijs. Tot en met 2019 wordt een jaarlijkse subsidie van EUR 200.000 toegekend aan een team van experts dat het instrument verder ontwikkelt en de feedbackmodule verfijnt. Sinds schooljaar 2017-2018 zijn de generieke instellingsneutrale **instaptoetsen** voor de geïntegreerde lerarenopleidingen verplicht. Deze testen werden ingevoerd met het doel de instroom in de lerarenopleiding te versterken en de uitval te beperken. Vanaf 2018-2019 zullen niet-bindende toelatingsproeven ook verplicht zijn voor de universitaire opleidingen burgerlijk ingenieur en burgerlijk ingenieur-architect.

In het begrotingsjaar 2018 wordt een **verhoging van de werkingsmiddelen voor de hogescholen en universiteiten** doorgevoerd. Het toepassen van het klikmechanisme resulteert in een extra budget van bijna 25 miljoen euro. Een bijkomende verhoging met 14,5 miljoen euro is voorzien in uitvoering van het Integratiedecreet (2013). Een toename van de werkingsmiddelen voor de hogescholen en universiteiten kan een gunstige invloed uitoefenen op het aantrekken van studenten in het hoger onderwijs.

3.3. ONDERZOEK EN ONTWIKKELING (O&O)

3.3.1. Situering

De **O&O-intensiteit** van Vlaanderen (Vlaams Gewest) bedraagt volgens de recentste cijfers (Eurostat) 2,67% (2015) en het behaalde daarmee het hoogste cijfer ooit. Bij de start van de Europa 2020-strategie in 2010 haalde Vlaanderen 2,20%. De bruto binnenlandse uitgaven voor O&O (de optelsom van de O&O-uitgaven van bedrijven + overheden + hoger onderwijsinstellingen + instellingen zonder winstoogmerk) in Vlaanderen liepen in 2015 op tot 6,472 miljard euro.

Kernindicator	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Bruto binnenlandse uitgaven O&O (%)	2,06	2,20	2,31	2,48	2,54	2,58	2,67	3	0,33 ppt <i>6 op 28 (in 2015)</i>
(in miljoen euro)	4.149	4.641	5.088	5.676	5.827	6.074	6.472		

3.3.2. Maatregelen

Het wetenschaps- en innovatiebudget in 2017 bedraagt 2,435 miljard euro waarvan 1,565 miljard euro voor O&O. In 2017 besteedde de Vlaamse overheid een **bijkomend (recurrent) budget** van 160,3 miljoen euro aan O&O&I, en voor **(eenmalige) investeringen** in O&O&I nog een extra 39,1 miljoen euro, waarvan 30,8 miljoen euro voor een nieuwe Tier1-supercomputer (de 3^e reeds). De grootste bedragen van de (recurrente) toename in 2017 gingen naar het nieuwe clusterbeleid (35 miljoen euro), Imec (29 miljoen euro) en mandaten/projecten bij het FWO (27,5 miljoen euro). In 2018 is 115 miljoen euro voorzien voor nieuw beleid in het domein van EW. Bij

begrotingsopmaak 2018 werd de provisie voor investeringen in O&O en het bedrijfsleven van 100 miljoen euro bij begrotingsaanpassing 2017 verhoogd met 15 miljoen euro. Er werden dus eenmalige investeringsmiddelen ten belope van 115 miljoen euro voor EWI voorzien. Een gedeelte hiervan werd reeds geïnvesteerd in economische maatregelen. De rest van deze 115 miljoen euro is als eenmalige investeringsprovisie van 89,820 miljoen euro ingeschreven, waarvan een deel in O&O&I zal geïnvesteerd worden.

Het Vlaams Parlement keurde op 8 november 2017 de **aanpassing van het decreet over de organisatie en financiering van het wetenschaps- en innovatiebeleid in Vlaanderen** goed en de Vlaamse Regering bekrachtigde en kondigde het op 17 november 2017 af. Met de aanpassingen aan het decreet werden een aantal regelingen voor de organisatie van het innovatiebeleid verder afgesteld en verfijnd, en voorzien in de fusie van de 5 Innovatiecentra in de Vlaamse provincies tot één structuur, de **vzw Team Bedrijfstrajecten**. Dit wordt een algemeen toegangsportaal voor ondernemersvragen aan de Vlaamse overheid en voor specifieke vragen over het overheidsinstrumentarium gericht op ondernemingen.

Na de aanpassingen van de organisatie van de steunagentschappen in het EWI-domein in 2015-2016, zijn in 2016-2017 ook enkele steuninstrumenten zelf herzien en aangepast. Zoals hierboven aangegeven (zie ook 2.3.1.) keurde de Vlaamse Regering hieromtrent in 2017 **4 besluiten goed over de steun voor O&O&I aan bedrijven**. Ze bevatten geactualiseerde en aangepaste voorwaarden over de O&O&I-steun, en stelt deze in overeenstemming met de EU regels (i.h.b. de staatssteun). Mede als gevolg hiervan zijn vanaf 2018 de O&O-bedrijfssteun, het kmo-programma en het SPRINT-programma, afgeschaft, en start AIO **2 nieuwe steuninstrumenten** op: enerzijds Onderzoeksprojecten (langere termijn) en anderzijds Ontwikkelingsprojecten (korte termijn). Begin 2018 keurde de Vlaamse Regering ook een **voorontwerp van besluit goed voor steun aan projecten van collectief onderzoek en ontwikkeling en collectieve kennisverspreiding**.

Op 9 februari 2018 keurde de Vlaamse Regering definitief het besluit goed over de **subsiëring van incubatoren**, dat het bestaande besluit van 2014 aanpast. Dit vereist een geografische of inhoudelijke link van de incubator met een kennisinstelling, die echter niet altijd even duidelijk bleek te zijn. Daarom, en gezien er op de private markt gelijksoortige initiatieven worden opgestart, is het subsidiebesluit gewijzigd waarbij de focus van de financiering wordt verlegd naar incubatoren waarbij grote investeringen in infrastructuur nodig zijn. De specifieke infrastructuur wordt beter omschreven en de eisen qua medebeheer van de kennisinstellingen verstrengd. De mogelijkheid tot het subsidiëren van de beheerskosten wordt opgeheven.

Begin 2018 keurde de Vlaamse Regering ook een regelgevend raamwerk goed voor de **financiering van en/of deelname aan internationale onderzoeksinfrastructuren** door Vlaamse instellingen. Tot op heden was dit verdeeld over 3 soorten projecten: onderzoeksinfrastructuren gekoppeld aan Internationale samenwerkingsverbanden waaronder European Strategy Forum for Research Infrastructures (ESFRI), deelname aan zgn. 'Big Science' projecten, en overige deelnames aan Internationale onderzoeksinfrastructuren. Het besluit groepeerd, stroomlijnt, actualiseert en creëert een structurele basis voor de drie vorige steuninstrumenten en voorziet in een werkwijze d.m.v. oproepen voor enerzijds selectie tot deelname van onderzoekers uit Vlaamse instellingen aan Europese en pan-Europese onderzoeksinfrastructuren, en anderzijds financiering van eenmalige en structurele kosten.

Ook de versterking van het **zeewetenschappelijk onderzoek en de Blauwe Groei** zijn belangrijke aandachtspunten. Het onderzoekscentrum in Plassendale (Oostende) wordt uitgebouwd met een sleeptank, scheepssimulator en golfbak (kust- en oceaانبassin), een totale investering van 30,8 miljoen euro. Eind 2018 moet de golfslagtank (testen voor golven, stroming, wind) worden

opgeleverd, en voor haar uitbating besliste de Vlaamse Regering eind 2017 2 miljoen euro toe te kennen voor 2018-2022 via het Gen4Wave actieplan. De sleeptank van 174m wordt na 2018 opgeleverd. Daarnaast bestemde de Vlaamse Regering 3 miljoen euro voor het Marine Robotics Centre bij het Vlaams Instituut voor de Zee (VLIZ) voor de aankoop van 2 unieke, autonoom bewegende robots (een autonome onderwaterrobot en een onbemand oppervlaktevaartuig) die gedetailleerde observaties en staalnames kunnen verrichten tot op een diepte van 1000 meter.

Om **innovatie voor schone technologie** te stimuleren werd eind 2012 de organisatie iCleantech Vlaanderen opgericht. Vanaf 2018 wordt deze geïntegreerd in de VITO, wat meer synergie moet opleveren voor de ontwikkeling van schone technologie in Vlaanderen en meer draagkracht genereert. Ook het Vlakwa is een onderdeel van de VITO geworden.

De Vlaamse Regering **hernieuwde of verlengde haar steunovereenkomsten met een aantal onderzoeksorganisaties**. Zo is de lopende overeenkomst voor de periode 2013-2018 met **het Instituut voor Tropische Geneeskunde (ITG)** verlengd met één bijkomend jaar. Eind 2017 is een ontwerpconvenant goedgekeurd met **de RVO-Society** (Roger Van Overstraeten) voor de periode 2018-2022. Dit is een netwerkorganisatie die een brug vormt tussen innovatie en onderwijs en vorming. Ze vertaalt de vooruitgang van technologie en wetenschappen en de maatschappelijke relevantie ervan in educatieve projecten voor het onderwijs en de vrije tijd en in initiatieven gericht op het grote publiek. Ook met de Volkssterrenwachten zijn in het kader van wetenschapspopularisering meerjarige steunovereenkomsten afgesloten voor de periode 2018-2022. In februari werden nieuwe 5-jarige beheersovereenkomsten afgesloten met **Imec** (nanotechnologie onderzoekscentrum) en met het **VIB** (biotechnologie), en in december werd besloten om een nieuwe beheersovereenkomst voor 2018-2022 af te sluiten met **Flanders Make**, dan ook 15 miljoen euro ontving voor een bijkomende vestiging in West-Vlaanderen. Dit moet mee de innovatie beter helpen verspreiden.

Eind 2017 werd een oproep gelanceerd voor projectvoorstellen voor 'Citizen Science', of '**burgerwetenschap**'. Hierbij kunnen burgers ongeacht hun achtergrond meewerken aan wetenschappelijke projecten. Projecten worden ingediend door onderzoekers aan universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten en bij voorkeur in samenwerking met actoren actief in het domein van het STEM-beleid en van het Wetenschapscommunicatiebeleid. Van de projecten wordt verwacht dat ze de kloof tussen onderzoekers en burgers en de maatschappij in het algemeen verkleinen met bijzondere aandacht voor de uitdagingen bij de STEM-studie- en beroepskeuze.

De Vlaamse Regering besliste op 22 december 2017 om 30 miljoen euro te investeren in een nieuwe **TIER 1 supercomputer** en in de uitbreiding van bestaande rekeninfrastructuur. Deze investeringen kaderen in het TIER 1 programma 2018-2022: "supercomputing as a service" van het Vlaams Supercomputer Centrum (VSC). Het VSC is een virtueel centrum voor zowel academici als de industrie dat wordt beheerd door het FWO, in samenwerking met de vijf Vlaamse universitaire associaties. Het VSC wil in de toekomst meer diensten aanbieden via een TIER 1 supercomputing platform bestaande uit 3 onderdelen: zware rekentaken (HPC), opslag, en cloud. MUK en BrENIAC dienen voor de opslag van grote gegevenssets en het cloud gedeelte, en de nieuwe TIER 1 supercomputer wordt ingezet voor zware rekentaken (HPC).

Eind 2016 is het **Programma Innovatieve Overheidsopdrachten (PIO)** goedgekeurd door de Vlaamse Regering. Na twee oproepen voor projectvoorstellen, zijn momenteel een 30-tal projecten geselecteerd voor begeleiding en eventuele cofinanciering. Een belangrijk aantal projecten richt zich op innovatieve digitaliseringsprojecten in de Vlaamse publieke sector.

3.4. KLIMAAT EN ENERGIE

3.4.1. Situering

Wat de Europa 2020-doelstellingen inzake klimaat en energie betreft, blijven de uitdagingen voor Vlaanderen groot. In de periode 2005-2016 wordt een stabilisatie van de Vlaamse niet-ETS broeikasgasemissies vastgesteld. Er wordt een beperkte daling opgetekend van 46,3 Mton CO₂-eq in 2005 tot 46,1 Mton CO₂-eq in 2016 of omgerekend een daling met 0,4% in 2016 t.o.v. 2005. Positieve resultaten kunnen worden voorgelegd inzake de energie-efficiëntie, waarbij op basis van de verwachte cijfers voor 2016 (23.443 GWh) het doel ruimschoots bereikt wordt. Hoewel de doelstelling van 10,33% (25.074 GWh) hernieuwbare energie nog veraf ligt, moet toch aangegeven worden dat het aandeel hernieuwbare energie een stijgend verloop kent.

Kern-indicatoren	2005	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Broeikasgas-emissies niet-ETS broeikasgas-emissies scope 13-20⁹ (kton)	46.286	46.943					45.871	43.538	44.776	46.113	-15,7% broeikasgasemissies t.o.v. 2005	Voldeed van 2013 tot 2015 aan de jaarlijkse reductiedoelstelling (vastgelegd in de lastenverdeling). In 2016 wordt de jaarlijkse reductiedoelstelling overschreden met 1,3 Mton CO ₂ -eq
Energie-efficiëntie Besparing finaal energiegebruik niet-ETS (GWh, % t.o.v. 2001-2005)				10.818 GWh (5,7%)		16.499 GWh (8,8%)			22.199 GWh (11,8%)	23.443 GWh (12,4%)	9% energiebesparing in 2016 t.o.v. gemiddelde 2001-2005	Op basis van de verwachte cijfers voor 2016 (23,443 GWh) is het doel ruimschoots bereikt
Primair energiegebruik, excl. niet-energetisch (Mtoe)	33,6	32,9	32,0	33,7	31,7	31,1	32,1	29,4	29,4			Dalend verloop 2008-2015, terug toename in 2016 t.o.v. 2015
Hernieuwbare energie (HE) -hoeveelheid HE (Mtoe)	0,48	0,70	0,90	1,11	1,05	1,30	1,39	1,31	1,40	1,58	90,267 PJ (of 2,156 Mtoe)	25,8 PJ
-aandeel HE in bruto finaal energiegebruik (%)	1,9	2,9	3,9	4,5	4,6	5,6	5,7	5,7	6,0	6,4	10,33%	3,93%

3.4.2. Maatregelen inzake reductie broeikasgasemissies niet-ETS-activiteiten

Vlaanderen engageerde zich om een uitstootvermindering (in de zogenaamde niet-ETS-sectoren) van 15,7% te realiseren in 2020 t.o.v. 2005. Op 9 februari 2018 werd het tweede **voortgangsverslag van het Klimaatbeleidsplan 2013-2020** aan de Vlaamse Regering voorgelegd. Naast het monitoren van de uitvoering van de acties uit dit plan, evalueert het voortgangsverslag ook de engagementen die de ministers van de Vlaamse Regering naar voor schoven op de Klimaat- en Energietop van december 2016. Het Vlaamse klimaat- en energiepact dat op deze top werd afgesloten, bevat engagementen van het maatschappelijk middenveld en publieke belanghebbenden voor het uitvoeren van kortetermijnmaatregelen op het gebied van klimaat en energie.

⁹ Bij de bepaling van de Belgische niet-ETS doelstelling werd rekening gehouden met de opname van bijkomende emissies onder ETS vanaf de periode 2013-2020 (scope 13-20). De niet-ETS broeikasgasemissies worden daarom uitgedrukt rekening houdende met deze ETS scope-uitbreiding.

De Vlaamse overheid heeft zich er ook toe verbonden de klimaatuitdagingen op langere termijn het hoofd te bieden. In de loop van 2018 wordt een **Klimaatvisie 2050** opgesteld, samen met stakeholders op sectoraal niveau. Binnen het beleidsveld energie heeft een gelijkaardig traject gelopen hetgeen geresulteerd heeft in de **Vlaamse Energievisie 2030-2050** die werd goedgekeurd door de Vlaamse Regering op 19 mei 2017. In een volgende stap zal medio 2018 een geïntegreerd Vlaams Klimaat- en Energieplan 2021-2030 worden opgesteld. Deze Vlaamse plannen zullen ook worden gebruikt als input voor het **ontwerp van nationaal energie- en klimaatplan**, dat in samenwerking met de andere Belgische (federale en regionale) entiteiten tegen het einde van 2018 zal worden opgesteld. Daarnaast wordt momenteel een interfederaal Energiepact opgesteld en onderhandeld om in het voorjaar van 2018 te zijn afgerond.

Met de oprichting van het **Klimaatfonds** creëerde de Vlaamse Regering het nodige financiële kader voor het voeren van een lange termijn klimaatbeleid. Sinds de oprichting ervan in 2012 heeft het Vlaams Klimaatfonds in totaal 235 miljoen euro ontvangen en 192 miljoen euro uitgegeven. Het grootste deel van deze uitgaven gaat naar interne Vlaamse mitigatiemaatregelen. Op de tweede plaats komen de uitgaven voor de compensatie van indirecte emissiekosten van de energie-intensieve industrie. Op de derde plaats komt de Vlaamse bijdrage aan internationale klimaatfinanciering en op de laatste plaats de aankoop van internationale emissiekredieten (in 2014 in het kader van de Kyoto-doelstellingen).

3.4.3. Maatregelen ter verbetering van de energie-efficiëntie

Om een bijdrage te leveren aan de nationale doelstelling (43,7 Mtoe primaire energieconsumptie in 2020), en in overeenstemming met de doelstellingen voor het finale energieverbruik in de energie-efficiëntierichtlijn, schuift Vlaanderen verschillende maatregelen naar voren.

Op basis van het vierde evaluatieverslag over EPB-regelgeving is de **E-peil-eis voor alle niet-residentiële gebouwen** op 1 januari 2017 **van kracht** geworden. De Vlaamse Regering heeft ook ingestemd met de invoering van een S-peil (ter vervanging van het K-peil en de netto-energiebehoefte) voor ééngezinswoningen en appartementen vanaf 2018.

Om de **kwaliteit van de energieprestatiecertificaten** voor woongebouwen te verbeteren, is op 1 juli 2017 een nieuw inspectieprotocol in werking getreden. Vanaf 1 januari 2017 zijn de energiedeskundigen type A ook verplicht om jaarlijks permanente vorming te volgen. De implementatie van een EPC voor niet-residentiële gebouwen is in voorbereiding.

Er wordt gewerkt aan een EPC+ en een uitgebreid renovatieadvies, die meer inzicht geeft in het renovatiepotentieel van een woongebouw in de richting van de langetermijndoelstellingen van het renovatiepact. Er werd ook een eerste concept 'woningpas' gepresenteerd, waarmee de bewoners een breder overzicht zullen krijgen van alle relevante aspecten van hun woning waaronder ook energie.

Er werden **nieuwe financiële steuninstrumenten ontwikkeld** om energierenovaties te bevorderen. De nieuwe systemen zijn van toepassing vanaf 2017 en bevatten onder meer een subsidie voor totale renovatie (BENO-pass) en ondersteuning voor collectieve renovatieprojecten (burenpremie). Naast verschillende subsidies, is ook de Vlaamse energielening een belangrijk instrument in het stimuleren van energierenovatie. De Vlaamse Regering heeft op 19 mei 2017 een **hervorming van de Vlaamse energielening** goedgekeurd. Het geleende bedrag werd verhoogd en de looptijd van de lening verlengd. Vanaf 1 januari 2019 zal deze Vlaamse energielening vooral worden gebruikt voor de financiering van energiebesparende investeringen voor de kwetsbare doelgroep. De entiteiten die deze leningen verstrekken (de zogenaamde "energiehuizen") zullen een breed one-stop takenpakket toebedeeld krijgen dat focust op ontzorging en informatieverstrekking m.b.t. energie en het Vlaamse energiebeleid.

Begin 2018 is het **BE-REELI-project** ('BElgium RENovates for Energy-Efficient Living') opgestart waarmee wordt ingezet op verdere kennisopbouw en kennisverspreiding voor de grondige renovatie van residentiële woongebouwen. Dit gebeurt in uitvoering van het Renovatiepact en in een samenwerkingsverband tussen de Vlaamse en de Waalse energieadministraties, een aantal Vlaamse en Waalse centrumsteden en het WTCB-kennisplatform. Via dit project zal worden gezocht naar best practices en nieuwe businessmodellen zodat de renovatiegraad substantieel verhoogd kan worden en het woningpark energiezuiniger en comfortabeler wordt.

Op 17 november 2017 besliste de Vlaamse Regering om de looptijd van de bestaande **Energiebeleidsovereenkomsten (EBO's)** met twee jaar te continueren tot 2022. Via het EBO engageren energie-intensieve ondernemingen zich om over de looptijd van de overeenkomst energiebesparende maatregelen door te voeren. Het aantal energie-intensieve bedrijven dat toetreedt tot de nieuwe EBO's is toegenomen tot 334, wat neerkomt op ongeveer 80% van het industriële energiegebruik in Vlaanderen. De Vlaamse overheid heeft ook pilots opgezet om de oprichting van 'mini-EBO's voor KMO's' te onderzoeken. Deze pilots worden geëvalueerd in 2018.

3.4.4. Maatregelen voor de toename aandeel hernieuwbare energie

De productie van hernieuwbare energie wordt gestimuleerd door exploitatiesteun via groenestroomcertificaten en investeringssteun voor projecten groene warmte, warmtenetten en restwarmtebenutting. Bijkomende, initiatieven genomen in 2017 komen hierna aan bod.

De acties uit de **conceptnota 'Windkracht 2020'** ter bevordering van windenergie worden uitgevoerd. Er is een sterke focus op de ondersteuning van lokale overheden en ontwikkelaars van windenergieprojecten om het technisch en sociaal aanvaardbare potentieel voor windenergie in Vlaanderen te realiseren, onder meer door de afbakening van het concrete potentieel per provincie. Daarnaast werd ook geïnvesteerd in de verbetering van radarinstallaties en luchtvaartprocedures om een bijkomend potentieel voor windturbines zonder conflict met luchtvaartmogelijkheden te creëren.

Om de zonne-energie te bevorderen werden verschillende maatregelen genomen, zoals opgenomen in de conceptnota **'Zonneplan 2020'**. Een zonnekaart met de mogelijkheden voor zonne-energie (fotovoltaïsche en warmte) op gebouwniveau, werd in maart 2017 gepubliceerd, waarbij meer dan 500.000 bezoekers de mogelijkheden voor hun gebouw onderzochten. De distributienetbeheerders Eandis en Infrac starten in 2018 met het proefproject 'zonnedelen'. De bedoeling is dat wie mee investeert in een zonnepaneleninstallatie van een bedrijf, een coöperatie, een stad of gemeente, een vereniging,... dit onmiddellijk verrekend zal kunnen zien op de eigen energiefactuur. In het voorjaar 2018 werd de actie stroomversnellers gelanceerd waarbij burgers daken kunnen nomineren die ideaal zijn voor de plaatsing van zonnepanelen.

De **Vlaamse warmtekaart** werd al in 2016 gepubliceerd. Er is een algemene kosten-batenanalyse gemaakt voor het efficiënte gebruik van warmte, waarbij gebieden in heel Vlaanderen zijn geïdentificeerd waar het economisch haalbaar is om stadsverwarming op te zetten. De Vlaamse Regering heeft een regelgevingskader aangenomen voor de realisatie van warmte- en koudnetten, om investeringen op dit gebied te stimuleren. De modaliteiten zullen het komende jaar verder worden ontwikkeld. Vlaanderen investeert ook in projecten voor groene warmte, waaronder projecten voor de winning van energie uit de diepe geothermie. De call groene warmte (voorjaar 2017) resulteerde in 13 projecten voor een totaalbedrag van 7,2 miljoen euro. De ondersteuningsregeling wordt verder gezet in 2018. Voor geothermische projecten wordt een garantieregeling uitgewerkt om drempels gerelateerd aan geologische risico's weg te nemen.

Er werden ook fondsen vrijgemaakt voor investeringssteun voor kleine of middelgrote windturbines en voor de installatie van batterijtechnologie.

Wat betreft 'clean power for transport' wordt het Vlaamse actieplan terzake geïmplementeerd. In 2017 werd een eerste openbaar contract voor de installatie van 1500 oplaadpunten toegekend, 7 proefprojecten gestart en in het kader van een Europees project wordt extra steun gegeven aan de ontwikkeling van de laadinfrastructuur langs het TEN-T-netwerk in Vlaanderen. Begin 2018 werd de zero-emissie bonus aangepast. De premies voor elektrische auto's worden verhoogd tot het niveau van 2017 en zullen ook in 2019 hetzelfde blijven. Voor waterstofwagens wordt de tegemoetkoming verhoogd naar 4.000 euro. Ook vzw's en aanbieders van autodelen zullen voortaan aanspraak kunnen maken op de premies. Tevens zullen er ook 1000 oplaadpunten bijkomen in 2018.

Om in de toekomst steeds meer hernieuwbare energie in het energiesysteem te kunnen integreren worden ook de nodige aanpassingen gedaan aan de netten. De Vlaamse Regering besliste in de conceptnota digitale meters voor de omschakeling naar digitale meters vanaf 2019. Het regelgevend kader is in uitwerking. Daarnaast wordt ook het regelgevend kader voorbereid dat meer flexibiliteit in het energiesysteem moet stimuleren (zie ook 2.4.2.).

3.5. ARMOEDE EN SOCIALE UITSLUITING

3.5.1. Inleidend

De Vlaamse Regering blijft zich voluit inzetten om armoede bij gezinnen met jonge kinderen te voorkomen en te bestrijden. We merken dat de belangrijkste indicatoren inzake armoede de voorbije jaren grotendeels stabiel blijven. Het Vlaamse Gewest scoort niettemin in Europees verband heel goed op de armoedecijfers. Volgens de SILC enquête van 2016 liep 10,5% van de bevolking in het Vlaamse Gewest een armoederisico, wat wil zeggen dat ze onder een vooraf bepaalde inkomensdrempel vallen. Dat is lager dan het Belgische gemiddelde van 15,5%. In de EU-28 (gemiddelde 17,3%) scoort enkel Tsjechië nog lager. Toch blijft het verder terugdringen van de armoede en het behalen van de Pact 2020 doelstelling een uitdaging.

In de set van Europese Sociale Indicatoren is een ruimere definitie van armoede opgenomen. Daar gaat het om het aandeel personen in **armoede of sociale uitsluiting**¹⁰. Ook voor deze ruime indicator geldt dat het Vlaamse Gewest het relatief goed doet: immers met een waarde van 14,5% volgens de SILC enquête van 2016 situeert het Vlaamse Gewest zich onder het Belgische gemiddelde van 20,7% en het EU-28 gemiddelde van 23,5%. Opnieuw doet van de EU-lidstaten enkel Tsjechië het beter dan het Vlaamse Gewest.

Kernindicator		2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Streefdoel 2020	Afstand (+ plaats EU-28)
Samengestelde indicator (personen in armoede of sociale uitsluiting)	%	15,2	14,6	14,8	15	16	15,4	15,3	15	14,5	10,5%	4,0 ppt 2 op 28 (in 2016)
	Aantal x 1.000	930	900	910	940	1.000	970	970	960	940	650 tegen 2020 (=daling met 30% of -280.000 personen t.o.v. 2008)	290
Kinderen met gestandaardiseerd beschikbaar huishoudinkomen onder armoede-risicodrempel na sociale transfers %	%	9,9	9,8	11	10,4	11,3	12,1	13,6	11,7	11,7	5%	6,7 ppt 3 op 28 (in 2016)
	Aantal x 1.000	120	120	140	130	140	150	170	150	150	60 tegen 2020 (= daling met 50% of 60.000 kinderen t.o.v. 2008)	90

¹⁰ Daarvoor moet men aan minstens één van de volgende criteria voldoen (het armoederisico is er één van): (1) Ernstige materiële beperkingen ondervinden (niet op tijd rekeningen kunnen betalen, de woning onvoldoende kunnen verwarmen, geen auto, wasmachine of TV bezitten,...), (2) Leven in een huishouden zonder werk of met een lage werkintensiteit en (3) Met een armoederisico kampen (onder een bepaalde armoededrempel).

3.5.2. Maatregelen

Twee jaar na de inwerkingtreding van het **Vlaams Actieplan Armoedebestrijding** (VAPA) werd het actieplan geëvalueerd en bijgestuurd. Het VAPA vertrekt vanuit de gemeenschappelijke visie: *“we voeren een structureel participatief armoedebestrijdingsbeleid en zetten daarbij versterkt in op het voorkomen en bestrijden van armoede bij gezinnen met jonge kinderen. Ter ondersteuning hiervan voeren we een geïntegreerd bestuur.”* Dit blijven de uitgangspunten voor het bijgestuurd VAPA. In de bijsturing worden de bestaande acties hernomen, maar worden een aantal klemtonen gelegd en extra acties uitgetekend/uitgelicht. Zo wordt er gefocust op de belangrijkste Vlaamse hefboomen inzake armoedebestrijding: het recht op maatschappelijke dienstverlening, het recht op gezin, het recht op onderwijs, het recht op werk en het recht op wonen.

Inzake het **recht op maatschappelijke dienstverlening** werden onder andere extra projectoproepen gelanceerd om sociale infrastructuur in kwetsbare wijken van de Vlaamse centrumsteden te stimuleren, alsook een projectoproep omtrent outreachend werken naar gezinnen met een zeer lage werkintensiteit. Deze groep kent namelijk het grootste armoederisico in Vlaanderen. Het doel is om generatie-armoede bij gezinnen met kinderen te doorbreken door deze doelgroep op te zoeken en acties te ondernemen die de werkintensiteit van de ouders en de ontwikkelingskansen van de kinderen vergroten via een integrale aanpak. Ook de werkzaamheden van de horizontale werkgroepen omtrent toegankelijkheid van dienstverlening en sociale correcties passen binnen dit recht, net als de verderzetting van de Buurtstewards en het uitwerken van het Dienstverleningsregister. Het **decreet lokaal sociaal beleid** heeft onder meer tot doel om een toegankelijke sociale hulp -en dienstverlening te realiseren en onderbescherming aan te pakken. Om hier aan tegemoet te komen realiseert het lokaal bestuur het sociaal huis als herkenbaar aanspreekpunt met betrekking tot het aanbod van lokale sociale hulp- en dienstverlening. Vanuit het sociaal huis wordt het geïntegreerd breed onthaal gerealiseerd. De kernactoren binnen het geïntegreerd breed onthaal zijn drie actoren met een wettelijke of decretale onthaalopdracht: de OCMW's, de Centra Algemeen Welzijnswerk en de Diensten maatschappelijk werk van de ziekenfondsen. Het samenwerkingsverband geïntegreerd breed onthaal werkt proactief en outreachend zodat ook burgers die niet op eigen kracht aansluiting vinden, bereikt worden.

Voor wat betreft het **recht op gezin** is het inzetten op de verdere ontwikkeling van de Huizen van het Kind als volwaardige basisvoorziening waar tal van partners zoals onder meer kinderopvang, opvoedingsondersteuning, onderwijs en vrijetijdsactoren worden samengebracht belangrijk. Op die manier tracht men elke (aanstaande) ouder en elk kind met een vraag of ondersteuningsbehoefte bij te staan. Vandaag zijn er in 153 Huizen van het Kind Vlaanderen en Brussel. Zo hebben 210 van de 308 gemeenten in Vlaanderen en het BHG een Huis van het Kind. Ongeveer 80% van de gezinnen met kinderen wonen reeds in het werkingsgebied van een erkend of gesubsidieerd Huis van het Kind. Dat is een ongelooflijke prestatie van alle partners, lokale besturen, voorzieningen, actoren die zich samen inzetten om van de Huizen van het Kind een succesverhaal te maken, zodat we samen meer gezinnen nog beter kunnen ondersteunen.

Voor 2018 en 2019 hebben we met de Huizen van het Kind een dubbele doelstelling. We willen er samen met de lokale partners voor zorgen dat er voor elk van de 308 gemeenten in Vlaanderen Huizen van het Kind zijn én we willen ze ondersteunen om verder uit te groeien tot laagdrempelige basisvoorzieningen waar gezin en met kinderen terecht kunnen voor alles wat met opvoeden en opgroeien te maken heeft.

We zetten in op de uitbreiding en ondersteuning van de perinatale coaching van kwetsbare jonge gezinnen. Daarnaast wordt het informele netwerk van mensen in armoede versterkt en

worden proeftuinen inzake minderjarige nieuwkomers en laaggeletterde moeders met jonge kinderen structureel ingebed. De kinderopvang wordt verder uitgebreid en we versterken de jeugdhulp. Verder blijft de Vlaamse Regering inzetten op het sterker maken van kinderen, jongeren en ouders. De projecten **preventieve gezinsondersteuning** worden opgevolgd en ondersteund om hun impact in kaart te brengen en te verhogen. Eveneens in 2018 en 2019 maken we werk van een meer toegankelijke jeugdhulp. We investeren hiervoor 25 miljoen euro in 4 werven. We investeren 15 miljoen euro in 15 netwerken waarbij we de jeugdhulp dichter bij onze kinderen en jongeren, zetten (werf 1). In een tweede werf installeren we een zorggarantie voor kinderen van 0 tot 3 jaar die tijdelijk niet meer thuis kunnen verblijven. Ook voor kwetsbare jongvolwassenen introduceren we innovatieve woonvormen om hen maximaal te ondersteunen naar de volwassenheid en tot slot in een vierde werf maken we werk van een eigen Vlaamse aanpak van jeugddelinquentie.

Inzake **onderwijs** (zie ook 2.2.9.) wordt er verder ingezet op kleuterparticipatie en ouderbetrokkenheid en werden in het kader van de asielcrisis extra middelen vrijgemaakt. Er werd een hervorming van het volwassenenonderwijs doorgevoerd, een nieuw plan voor geletterdheid werd opgesteld en er wordt sterk gewaakt over een kostenbeheersend beleid in het onderwijs. Taalversterking voor anderstalige kleuters is verder nog van belang.

Op het vlak van **werk** (zie ook 2.2.2.) werden de nieuwe systemen voor Wijkwerken en Tijdelijke Werkervaring ingevoerd. Ook een nieuw decreet werk- en zorgtrajecten werd goedgekeurd. Er is een aanwervingsincentive voor langdurig werklozen ingevoerd en in de sociale economie werd het aantal plaatsen ook aanzienlijk uitgebreid. Tot slot werd ook nog het decreet uitzendarbeid bij de overheid ingevoerd.

Inzake **wonen** (zie ook 3.4.3.) worden aanzienlijke inspanningen geleverd. Zo ligt het investeringsvolume in de sociale huurmarkt op een uitzonderlijk hoog niveau, wat leidt tot nieuwe en gerenoveerde sociale woningen. Het bindend sociaal objectief wordt gemonitord, sociale huisvestingsmaatschappijen (SHM's) worden verder ondersteund en een proefomgeving voor nieuwe woonvormen werd gelanceerd.

Toegang tot voldoende en gezonde **voeding** is een basisbehoefte, maar dit is jammer genoeg niet evident voor mensen in armoede. Er zijn dan ook diverse maatregelen hieromtrent opgenomen in het Vlaams Actieplan Armoedebestrijding. Zo wordt er bv. ingezet op het sociaal aan de slag gaan met voedseloverschotten. Daarnaast lopen ook 22 projecten omtrent gezonde en betaalbare maaltijden. Deze projecten hebben niet alleen als doel om een gezonde en betaalbare maaltijd aan te bieden, maar moeten tevens de drempel verlagen naar een integrale gezinsondersteuning. Uit de rapportage blijkt alvast dat het gezamenlijk bereik van de projecten stijgt.

Ook de 19 projecten inzake **vrijtijds participatie** worden verder opgevolgd en ondersteund.

In het kader van een geïntegreerd bestuur blijft de Vlaamse Regering ook de aandacht richten op de ondersteuning van **lokale besturen**, die immers een belangrijke rol hebben bij het opstellen van een inclusief en integraal sociaal beleid. Ook bij het afstemmen van het aanbod op de lokale behoeften, bij de regie van het geïntegreerd breed onthaal en bij het ondersteunen van de vrijwillige en informele zorg hebben zij een grote inbreng. In dit kader wordt ook de uitvoering van het wetenschappelijk onderzoek over hun regierol van nabij opgevolgd. Het rapport wordt in 2018 opgeleverd. De lerende netwerken kinderarmoedebestrijding worden verder gezet.

Ook het dichten van de **digitale kloof** cruciaal in het bestrijden van de armoedeproblematiek in Vlaanderen. In dit kader subsidieert de Vlaamse Regering onder meer het project Wie Online. Men wil mensen in armoede aanzetten tot zinvol en nuttig computergebruik. Wie Online doet dit door het ondersteunen van armenverenigingen, zodat hun leden wegwijs worden gemaakt in de digitale wereld. Hiertoe leidt het geïnteresseerde leden van de armenverenigingen op tot begeleider in deze openbare computerruimte. Dit is één voorbeeld van hoe de Vlaamse Regering inzet op en gebruik maakt van **ervaringsdeskundigheid** van mensen in armoede.

Tot slot wordt met het **nieuwe Groeipakket** ingezet op het verminderen van het armoederisico bij gezinnen¹¹.

3.6. VLAAMS SOCIAAL SCOREBORD

Op 17 november 2017 werd de **Europese pijler van sociale rechten** door het Europees Parlement, de Raad en de COM ondertekend als een interinstitutionele afkondiging. Deze pijler gaat vergezeld van een **nieuw sociaal scorebord** om prestaties te monitoren en trends in alle lidstaten op te sporen. Het nieuwe scorebord voorziet in een aantal kernindicatoren om de prestaties van de lidstaten op sociaal en werkgelegenheidsgebied door te lichten t.a.v. drie themagebieden: 1) gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt, 2) dynamische arbeidsmarkten en billijke arbeidsomstandigheden, en 3) overheidssteun/sociale bescherming en integratie. Deze analyse past in de ruimere context van hervormingen. In het gezamenlijk verslag over de werkgelegenheid 2018¹² van de COM worden de prestaties van de EU-lidstaten in beeld gebracht.

Omwille van het belang dat ook de Vlaamse Regering hecht aan de sociale dimensie van het Europees Semester en het gegeven dat van deze indicatoren wordt gebruik gemaakt in de analyses van de COM¹³ (zoals bijvoorbeeld in het Jaarverslag België 2018), achtte de Vlaamse Regering het wenselijk om in het voorliggende VHP een eigen **Vlaamse sociaal scorebord** op te nemen. Voor 12 van de 14 indicatoren konden eigen Vlaamse cijfers worden opgesteld, voor 2 indicatoren (cursief gemarkeerd in onderstaande tabel)¹⁴, werd een Vlaamse indicator gebruikt, die vrij nauw aansluit bij de Europese indicator, zodat een vergelijkende benadering mogelijk wordt. In onderstaande tabel wordt de Vlaamse score voor deze indicatoren vergeleken in Belgisch en Europees perspectief. De algemene conclusie is dat Vlaanderen het inzake de sociale dimensie op EU-vlak zeer goed doet.

¹¹ Voor nieuwe gezinnen daalt het armoederisico met 1,3 procentpunt, van 8,6 % naar 7,3 %. Voor de huidige gezinnen, daalt het armoederisico eveneens significant, namelijk met 0,5 procentpunt, van 8,6 % naar 8,1 %. Ondanks het feit dat het oude kinderbijslagsysteem voor bestaande gezinnen met kinderen geboren voor 2019 grotendeels ongewijzigd is, daalt het armoederisico in deze gezinnen toch. Dit is te verklaren door de verbrede inzet van de sociale toelagen naar alle gezinnen onder de inkomensdrempel die bepaald is. Ook de versterkte inzet van de selectieve participatietoelagen (de oude schooltoelage) verklaart de daling van het armoederisico.

¹² <http://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14812-2017-INIT/nl/pdf>

¹³ Voor de monitoring van de Europese sociale indicatoren heeft de Europese Commissie een ijkings van de prestaties uitgewerkt. Dat gebeurt door voor elke indicator de prestaties voor het laatste jaar in ogenschouw te nemen en ook de evolutie van het voorlaatste tot het laatst beschikbare jaar. Concreet worden de gestandaardiseerde waarden of z-scores berekend, en wordt het verschil met het landengemiddelde berekend. Op basis van de omvang van de afwijking krijgt de lidstaat dan het kenmerk 'bij de beste presteerders', 'beter dan gemiddeld', 'goed maar op te volgen', 'gemiddeld', 'zwak maar verbeterend', 'aandachtspunt' of 'kritiek'.

¹⁴ **Opmerkingen sociaal scorebord** (Bron: Statistiek Vlaanderen).

(1) Aangezien data op regionaal niveau inzake de reële groei van het bruto beschikbaar inkomen van huishoudens per hoofd op regionaal niveau ontbreken, nam Vlaanderen de indicator bruto beschikbaar inkomen per inwoner.

(2) In plaats van de indicator Beloning van werknemers per gewerkt uur nam Vlaanderen de indicator beloning per werknemer.

VLAAMS SOCIAAL SCOREBORD (in BE en EU-28 perspectief)	VLG	BE	EU-28	BE ¹⁵	VLG ¹⁶
Dimensie: Gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt					
Aandeel vroege schoolverlaters in % bevolking 18-24 jr (Jaar 2016)	6,8	8,8	10,7	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
Tewerkstellingskloof tussen mannen en vrouwen (Jaar 2016)	8,7	9,2	11,5	Aandachtspunt	Aandachtspunt
Verhouding inkomens kwintielen (Jaar 2016)	3,5	3,8	5,2	Beter dan gemiddeld	Beste presteerders
Personen met risico op armoede of sociale uitsluiting (Jaar 2016)	14,5	20,7	23,5	Gemiddeld	Beste presteerders
Aandeel jongeren niet in opleiding, aan het werk of training (NEET) (Jaar 2016)	7,5	9,9	11,6	Beter dan gemiddeld	Beter dan gemiddeld
<p>Bij de dimensie gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt, doet Vlaanderen het steevast beter dan België of het Europees gemiddelde. Hierboven kwamen al de twee Europa 2020-doelstellingen (vroegtijdig schoolverlaten en personen met risico op armoede of sociale uitsluiting) ter sprake, waar Vlaanderen het goed doet. Voor de tewerkstellingskloof tussen mannen en vrouwen krijgen zowel België als het Vlaamse Gewest het label 'aandachtspunt', enkel omdat er een duidelijke verdieping van de kloof werd vastgesteld tussen 2015 en 2016, wat in vele andere lidstaten niet of veel minder het geval was. Voor de verhouding van de inkomenskwintielen is de indicator in het Vlaamse Gewest – samen met Tsjechië en Slowakije – het laagste onder de EU landen (minder sociale ongelijkheid). Kijken we naar de NEET-jongeren¹⁷ (het aandeel jongeren dat noch onderwijs of een opleiding volgt, noch aan het werk is in de leeftijdsgroep 15-24-jarigen) dan zit Vlaanderen opnieuw in de betere helft van het EU peloton, zij het dat Duitsland (6,2%) en Nederland (4,7%) nog beter scoren.</p>					
Dimensie : Dynamische arbeidsmarkten en billijke arbeidsomstandigheden					
Werkzaamheidsgraad (20-64 jr) (Jaar 2016)	72,0	67,7	71,0	Aandachtspunt	Aandachtspunt
Werkloosheidsgraad (15-64 jr) (Jaar 2016)	4,8	7,8	8,6	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
Deelname aan activatiemaatregelen op de arbeidsmarkt (Jaar 2015)	30,8	49,1	-	-	-
Groei van het bruto beschikbare huishoudinkomen (index, 2008 = 100) (Jaar 2015)	-	96,2	103,0	Gemiddeld	-
<i>Alternatief: Bruto beschikbaar inkomen per inwoner (euro) (Jaar 2013)</i>	21.671	20.299	-	-	-
Beloning van werknemers per gewerkt uur (euro)(Jaar 2016)	-	37,	22,	-	-
<i>Alternatief: Beloning per werknemer (euro KKP) (Jaar 2015)</i>	49.831	50.760	36.043	-	-
<p>Bij de dimensie dynamische arbeidsmarkten en billijke arbeidsmarktomstandigheden, doet Vlaanderen het ook goed. De werkzaamheidsgraad blijft boven het EU-gemiddelde en ruim boven het Belgisch gemiddelde. Maar Duitsland, Nederland en het VK scoren hoger. Er zij opgemerkt dat de beoordeling van de evolutie slechts op het laatste jaar slaat. Dat maakt dat het Vlaamse Gewest voor 'werkzaamheid' slechts het label 'aandachtspunt' krijgt; het niveau van de Vlaamse werkzaamheidsgraad is relatief hoog, maar er was amper verbetering tussen 2015 (71,9%) en 2016 (72,0%), in tegenstelling tot vele EU-lidstaten die meer vooruitgang boekten, weliswaar dikwijls vertrekkende van een lager niveau. Inzake werkloosheidsgraad zit Vlaanderen in het koppeloton. In Vlaanderen namen 30,8% van de mensen die wilden werken deel aan activatiemaatregelen op de arbeidsmarkt. Dit is lager dan het Belgische cijfer van 49,1%, maar de verklaring hiervoor zit in het gegeven dat het Vlaams cijfer enkel rekening houdt met de Vlaamse activeringsmaatregelen en het Belgische cijfer met zowel de Vlaamse als federale activeringsmaatregelen. Er is geen EU-28-gemiddelde beschikbaar, maar België scoort hier zeer goed en ook Vlaanderen situeert zich in het betere deel van de EU-lidstaten.</p>					
Dimensie : Sociale bescherming en integratie					
Impact van sociale transfers op de armoedebestrijding (Jaar 2016)	9,8	10,8	8,6	Beter dan gemiddeld	-
Aandeel van de kinderen jonger dan 3 jaar in de formele kinderopvang (Jaar 2015)	50,1	50,1	30,3	Beste presteerders	Beste presteerders
Zelfgerapporteerde, onvervulde nood aan medische zorg (Jaar 2015)	1,4	2,4	3,2	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
Aandeel personen met minstens een basisniveau aan digitale vaardigheden (Jaar 2016)	64	61	56	Gemiddeld	Beter dan gemiddeld
<p>Bij de dimensie overheidssteun/ sociale bescherming en integratie, doet Vlaanderen het ook goed. De impact van sociale transfers leidt tot een vermindering van risico op armoede met 9,8%. Dit is wat onder het Belgisch cijfer, maar hier moet wel opgemerkt worden dat het armoederisico hoger is in België dan in Vlaanderen. Voor kinderen in formele kinderopvang halen enkel Denemarken en Zweden een beduidend hoger cijfer. De zelfgerapporteerde onvervulde medische zorg stelt geen grote problemen in het Vlaamse Gewest. Het cijfer is veel hoger in Estland (12,7%) of Griekenland (12,3%). Voor wat betreft de digitale vaardigheden ten slotte doet Vlaanderen het ook beter dan gemiddeld in de EU-28. Maar Nederland, Duitsland en het VK bereiken een hoger cijfer.</p>					

¹⁵ Bron: COM, Landverslag BE 2018, pag. 30

¹⁶ Bron: Berekeningen Statistiek Vlaanderen

¹⁷ <https://www.werk.be/vlaanderen-binnen-europa>

DEEL 4. GEBRUIK VAN DE STRUCTUURFONDSEN

De uitvoering van het **EFRO-programma 2014-2020** verloopt vlot en intussen is 72,73% (127,7 miljoen euro) van het beschikbare Vlaamse EFRO budget vastgelegd over 146 projecten. Enkele voorbeelden van in 2017 goedgekeurde EFRO-projecten (Vlaamse medefinanciering tussen 500.000 en 750.000 euro):

- **InQbet Accelerator**: in Grimbergen: doel is het succes van startups en groeibedrijven bij de vermarkting van innovatieve producten en businessmodellen te vergroten;
- **BioBaseFlow**: in Gent: (Bio Base Europe Pilot Plant). Dit project in de bio-gebaseerde economie beoogt o.a. de versnelling van de technologietransfer;
- **LOG:VILLE** in Antwerpen: bouw, inrichting en uitbating van een landmark demonstratiecentrum met focus op de logistiek en innovatie;
- **VEG-i-TEC** in Kortrijk: een onderzoeksgebouw van de UGent, voor industrieel toegepast O&O voor verwerkingsprocessen van groenten en aardappelen en energie- en waterbeheer in de agro-voedingsindustrie.

De nog **beschikbare EFRO-middelen** (47,8 miljoen euro) zullen via oproepen zo goed mogelijk worden ingezet. Dat zal o.m. gebeuren via oproepen voor zorginnovatie projecten in Limburg en projecten ter ondersteuning van de Vlaamse internationalisering en verankering. Oproepen ter ondersteuning van de maakindustrie in Limburg en de creatie van ecosystemen voor jong ondernemerschap in studentensteden zullen volgen. In 2018 is ook een externe tussentijdse evaluatie van het programma gepland. Eind 2014 keurde Vlaanderen zijn **Slimme Specialisatiestrategie (S3)** goed. Momenteel ondersteunen de 4 strategische onderzoekscentra en de 5 speerpuntclusters de Vlaamse sterktes in de 7 geselecteerde domeinen en actualiseert de Vlaamse overheid zijn S3. Vlaanderen is sterk betrokken bij verschillende **interregionale S3 partnerschappen** bij de EU themaplatformen voor industriële modernisering, energie en agro-voeding (en medeleider van de 3 partnerschappen voor 3D-Printing, fotonica, en slimme sensorensystemen in de agro-voedingssector), en neemt verder deel aan verscheidene andere partnerschappen. Vlaanderen is medeoprichter van, en neemt actief deel aan, het **Vanguard Initiative (VI)** van Europese regio's. Het was in 2017 actief in 5 pilootprojecten, en leidt zelf het project over 3D-printing. Na een oproep besloot de COM in het najaar van 2017 om nieuwe **EU interregionale partnerschappen** te ondersteunen. Vlaamse deelnemers zullen de consortia voor 3D-printing en bio-economie leiden, en verder aan 2 andere netwerken deelnemen.

Het operationeel **ESF-programma 2014-2020** versterkt en vernieuwt het Vlaamse arbeidsbeleid (budget van ca. 1 miljard euro, waarvan 398 miljoen euro EU-bijdrage). Het ESF-programma wil ca. 250.000 mensen helpen om een job te vinden of nieuwe competenties te verwerven. In **2017** financierde ESF projecten voor begeleiding en opleiding van werkzoekenden i.s.m. de VDAB. Streefdoel van het programma is dat een kwart van de deelnemers personen zijn met een **migratieachtergrond**. ESF zette ook in op de bestrijding van voortijdig schoolverlaten i.s.m. het departement Onderwijs. ESF ondersteunde eveneens de invoering van het nieuwe stelsel dual leren en financierde oproepen om maatschappelijk kwetsbare groepen te begeleiden om hun afstand tot de arbeidsmarkt kleiner te maken. Er waren ook meerdere oproepen gericht op het verbeteren van de werkbaarheid van jobs en van de competenties van werkenden in bedrijven. In **2018** worden verschillende oproepen herhaald: de acties met VDAB en departement Onderwijs, de oproepen voor begeleiding van kwetsbare groepen, de werkinlevingstrajecten voor jongeren, de oproepen naar bedrijven voor acties rond werkbare jobs en opleidingen. ESF gaat in 2018 ook nieuwe oproepen lanceren om vluchtelingen te begeleiden naar werk of ondernemerschap. In

het najaar zal ESF een oproep lanceren voor tewerkstellingsprojecten voor personen met een migratieachtergrond, waarmee concreet wordt ingespeeld op LSA 2.

Vlaanderen blijft naast zijn betrokkenheid in EFRO-Vlaanderen en ESF ook sterk inzetten op **interregionale samenwerking**. Het is zeer actief in projecten van de verschillende programma's waaraan het deelneemt in het grensoverschrijdend EU Regionaal Beleid, nl **EFRO-Interreg V 2014-2020**. Daarbij zijn de Vlaamse provincies en POM's betrokken, naast uiteenlopende publieke en private/kennispartners. Enkele voorbeelden van EFRO-Interreg projecten zijn:

- **Factory 4.0** (*Interreg France-Wallonie-Vlaanderen*): wil bijdragen aan de transformatie van bedrijven naar een Industrie 4.0 fabriek van de toekomst;
- **ISE (Innovatieve Sector uitwisseling)** (*Interreg 2 Zeeën*): steunt kmo's uit West- en Oost-Vlaanderen, Kent (VK), Hauts-de-France (Frankrijk), en Zuid-West Nederland (West-Brabant en Zeeland), actief in alle sectoren met focus op agro-voeding, creatieve en digitale industrie, nieuwe materialen en mechatronica en willen innoveren en internationaliseren;
- **GoToS3** (*Interreg France-Wallonie-Vlaanderen*): wil interacties en synergieën in de verschillende slimme specialisaties ontwikkelen en meer bepaald in de prioriteiten 'onderzoek en innovatie' en 'concurrentievermogen van kmo's';
- **UV - ROBOT Innovative UV-robotics** (*Interreg Noordwest-Europa*): wil een kosteneffectieve UV-C-robot ontwikkelen, testen en demonstreren om meeldauw onder controle te houden in drie soorten gewassen: bolvormig (aardbei), verticaal (tomaat en komkommer), en horizontaal (sla en basilicum).
- **BISEPS (= Business Clusters Integrated Sustainable Energy PackageS)** (*Interreg 2 Zeeën*): heeft als doel de productie van hernieuwbare energie op bedrijventerreinen te vergroten;
- **Inn2POWER** (*Interreg Noordzee Regio*): wil kmo's in de Offshore Wind Industry (OWI) uit de Noordzeeregio te steunen bij het opzetten van innovatieve samenwerkingsverbanden.

Verder (zie ook 5.4.) worden nog andere voorbeelden opgesomd van EFRO-Interreg projecten waaraan Vlaamse partners deelnemen in uiteenlopende thema's en onder verschillende Interreg-programma's.

Over het **toekomstige EU-cohesiebeleid na 2020**, werd bij de Vlaamse overheid een standpunt uitgewerkt en aan de COM bezorgd.

DEEL 5. INSTITUTIONELE VRAAGSTUKKEN EN PARTICIPATIE VAN BELANGHEBBENDEN

5.1. VERSTERKEN VAN HET DRAAGVLAK

De Vlaamse Regering hecht veel belang aan het vergroten van het draagvlak voor het Europees Semester. Binnen de Vlaamse administratie fungeert de ambtelijke werkgroep Europees Semester als spil voor de opvolgen van de werkzaamheden op Vlaams, federaal en Europees niveau en neemt ook het **Voorzitterscollege** een belangrijke rol op. Er zal dit jaar opnieuw een gedachtewisseling tussen het Voorzitterscollege en de European Semester Officer plaatsvinden.

5.2. BETROKKENHEID VLAAMS PARLEMENT

Om de structurele betrokkenheid van het **Vlaams Parlement** bij het Europees Semester te verzekeren, werd op 20 maart 2018 het ontwerp van VHP 2018 in de Commissie Algemeen Beleid, Financiën en Begroting van het Vlaamse Parlement¹⁸ besproken. Een aantal aandachtspunten (verminderen administratieve lasten, zie ook 2.4.1.) werden in het definitief VHP meegenomen. De grote interesse van het Vlaams Parlement m.b.t. de opvolging van het Europees Semester, leidde ook tot een op 3 mei 2017 aangenomen resolutie¹⁹.

5.3. BETROKKENHEID SOCIALE PARTNERS

De **sociale partners** werden (i.h.k.v. VESOC) via een gedachtewisseling op 14 maart 2018 bij de opmaak van het VHP 2018 betrokken, zodat verschillende aandachtspunten (bvb. werkbaarheid) in het definitief VHP konden worden meegenomen. De sociale partners, verenigd in de SERV, hebben in 2017 verschillende **projecten** ondernomen en **adviestrajecten** geïnitieerd om de drie LSA's te helpen realiseren en de investeringsuitdagingen aan te pakken. Een aantal voorbeelden:

LSA1

- De SERV heeft de voorbije jaren in zijn adviezen en rapporten over het **Vlaamse begrotingsbeleid** steeds een pleidooi gehouden om de overheidsinvesteringen te versterken, zonder daarmee de doelstellingen van het structureel begrotingsbeleid in gevaar te brengen. In de SERV-visie wordt via de combinatie van vier doelstellingen gegarandeerd dat in Vlaanderen bijkomende investeringen en een gezond structureel begrotingsbeleid samen kunnen worden gerealiseerd. De SERV benadrukt in zijn recente adviezen en rapporten over het Vlaamse begrotingsbeleid tevens dat de definitie van investeringen voldoende ruim moet worden opgevat.

LSA 2

- De Vlaamse sociale partners beslisten om samen hun schouders te zetten onder een **actieplan werkbaar werk** (zie ook 3.3.1.):
- Op 11 juli 2017 bereikten de Vlaamse Regering en de Vlaamse sociale partners een akkoord over de **hervorming van de opleidingsinstrumenten voor werknemers** (zie ook 2.2.8). Met deze hervorming moeten werknemers zich meer en beter kunnen ontwikkelen en voorbereiden op de toekomst. Het akkoord vormt tevens de basis voor het nieuw regelgevend kader dat in 2018 zal worden uitgewerkt. Samen met de Vlaamse Regering zetten de Vlaamse sociale partners hun schouders achter de verdere uitrol van dit akkoord;

¹⁸

https://www.vlaamsparlement.be/commissies/commissievergaderingen/1240375?utm_medium=email&utm_source=tr ansactional&utm_campaign=bodh#volledige-agenda

¹⁹ <https://www.vlaamsparlement.be/parlementaire-documenten/parlementaire-initiatieven/1101845>

- De SERV bracht **adviezen**²⁰ uit over verschillende maatregelen die met LSA 2 samenhangen.

LSA 3

- In het SERV-werkprogramma 2017 werd (i) **digitalisering en robotisering** en (ii) **circulaire economie en nieuwe businessmodellen** als ruim en uit te diepen maatschappelijk thema gekozen. De SERV publiceerde in mei 2017 twee startnota's en organiseerde op 28 en 29 juni 2017 rondetafels met de sectoren over de impact van de digitalisering en robotisering. De SERV publiceerde de visienota '*De transitie naar een digitale samenleving: aanzet voor een integrale beleidsagenda*'. De verdere concretisering gebeurt tegen het einde van maart 2018 in de vorm van beleidsrichtingen en acties voor een selectie van prioritaire werkerreinen;
- Op 1 december 2017 startte het **ESF-project 'Sociale partners in digitale versnelling'**. Dit project sluit aan bij het SERV-traject om te komen tot een visie en beleidsaanbevelingen over de gevolgen van de digitalisering en robotisering op de Vlaamse economie en arbeidsmarkt en focust daarbij specifiek op de ervaringen in het buitenland;
- De SERV maakt deel uit van de stuurgroep en het projectteam inzake de **Vlaamse OESO skills strategy** (zie ook 2.3.1.). In 2018 zijn er twee workshops, waaraan de sociale partners actief deelnemen, gepland en deze zullen input voor het OESO-rapport moeten leveren;
- In 2016 voerde de SERV diepgaand onderzoek naar **e-commerce** als één van de sterk opkomende digitaliseringsfenomenen in de maatschappij en dit leidde tot een SERV-rapport. Op basis van dit rapport brachten de sociale partners in 2017 een advies uit met verschillende aandachtspunten voor de Vlaamse overheid;
- De SERV bracht **adviezen**²¹ uit over verschillende maatregelen die met LSA 3 samenhangen.

Inspelen op investeringsuitdagingen

- De sociale partners werken dagelijks mee aan het bereiken van de **klimaat- en energiedoelstellingen**. Ze formuleerden in 2017 acht gemeenschappelijke adviezen over digitale meters, klimaatbeleid, visievorming en (de financiering van) hernieuwbare energie. In hun adviezen benadrukken de sociale partners steeds het belang van een goede governance en synergiën met sociaaleconomische opportuniteiten. Ook waken zij er over dat de factuur om de 2020-doelstellingen te behalen, klopt, niet ontspoot of wordt doorgeschoven. In 2018 werken ze o.a. verder mee aan de concretisering van de Vlaamse energievisie via het traject van de 'Stroomversnelling' (zie ook 2.4.2.).
- De sociale partners verkennen hoe zij de transitie naar **circulaire economie** (zie ook 2.4.3.) kunnen helpen versnellen. Barrières voor circulaire economie worden in kaart gebracht en in 2018 zullen de Vlaamse werkgevers en werknemers hierop verder inzetten en concrete voorstellen en engagementen formuleren, met aandacht voor sociaaleconomische opportuniteiten.

5.4. BETROKKENHEID (BOVEN)LOKALE BESTUREN EN STAKEHOLDERS

In juni 2017 vond opnieuw een workshop bij Vleva plaats waarbij de diensten COM, afgevaardigden van de Vlaamse overheid en de VLEVA-leden in debat gingen omtrent de

²⁰ Adviezen betreffende het besluit inzake **wijk-werken** (zie ook 2.2.2), het besluit inzake de **werk- en zorgtrajecten** (zie ook 2.2.2.), **duaal leren** (zie ook 2.2.7.), **kwaliteitsvol onderwijs met aandacht voor gelijke kansen** (zie ook 2.2.9.) en o.a. de **modernisering secundair onderwijs** (zie ook 3.2.2.), gezinsbeleid - **groepakket** (zie ook 3.5.2.), **lokaal sociaal beleid** (zie ook 3.5.2.), de **uitdoving** van de maatregel '**jongerenbonus non-profit**', het **Gelijkekansen- en diversiteitsplan** inzake personeel van de **Vlaamse overheid**, een tienpuntenplan voor **economische migratie** enzovoort.

²¹ Adviezen betreffende de 4 besluiten over **O&O-steun aan bedrijven**, het besluit over **projecten van collectief O&O en collectieve kennisverspreiding**, het besluit **subsiëring van incubatoren** (zie ook 2.3.1) en het decreet **afschaffing basiskennis bedrijfsbeheer** (zie ook 2.3.2.).

ontwerpen van LSA's 2017. De **VLEVA-leden** hebben ook dit jaar een aantal goede praktijken, die inspelen op de LSA's en Europa 2020-doelstellingen, voor opname in het VHP 2018 aangereikt.

Het project "Rationeel Waterbeheer bij steden en gemeenten" dat door het **Vlaams Kenniscentrum Water** (Vlakwa) wordt gecoördineerd, zet in op verschillende pijlers om te komen tot significante waterbesparingen in het gebouwenpatrimonium. Er wordt daarbij o.a. ingezet op structurele maatregelen, zoals de aanpassing van de competentieprofielen ('Monteur installatietechnieken', 'Technicus installatietechnieken' en 'Coördinator installatietechnieken'). Deze profielen moeten nog worden erkend door de Vlaamse Regering waarna ze zullen worden opgenomen in de kwalificatiedatabank. De Vlakwa-aanpak kon op OESO-belangstelling rekenen, die het verhaal "Rational water use as stepping stone towards water wise cities" zal opnemen in het overzicht van Water Governance Stories (World Water Forum Brazilië, 03/2018).

Een aantal lopende acties en initiatieven vanuit **Flanders Make** in het kader van de structuurfondsen zijn INNO_INFRA_SHARE (Interreg Europa), Lightcar 2025 (Interreg Euregio Maas Rijn), FOKUS (Interreg Vlaanderen – Nederland), GROWIN4.0 (Interreg Noord Zee Regio), COTEMACO (Interreg Noord West Europa). Bij Flanders Make in Lommel wordt momenteel met behulp van financiering uit het SALK-programma geïnvesteerd in aanvullende laboratoria waarin – samen met de industrie in Vlaanderen – onderzoek gedaan wordt naar flexibele automatisering in productie omgevingen, multi-materialen en verbindingstechnologieën, en autonome elektrische voertuigen. Op deze nieuwe infrastructuur worden onderzoek- en innovatieprojecten uitgevoerd die ondersteund worden met EFRO middelen.

De **VVP** reikte verschillende projecten voor het voorliggend VHP aan waarmee duidelijk wordt dat zowel de provincies als de lokale overheden de LSA's 2 en 3 helpen realiseren.

LSA 2

- **AB Réfugiés (Interreg France-Wallonie-Vlaanderen):** is een grensoverschrijdend project waarbij arbeidsmarktactoren uit de drie deelgebieden acties ondernemen voor de doelgroep van erkende vluchtelingen. Het wil deze vluchtelingen ondersteunen bij een snelle(re) doorstroom naar tewerkstelling (d.m.v. intensieve trajectbegeleiding, werkplekieren, ...);
- **SIREE (Interreg 2-zeeën):** meer dan 1,2 miljoen vluchtelingen kwamen in Europa binnen in de 2 Zeeënstreek. Het project zet in op nieuwe methodieken om de integratie in het onderwijs van gevluchte kinderen en ouders te bevorderen en anderzijds vluchtelingen te stimuleren en te engageren om een eigen onderneming te starten. Vives engageert zich om in 3 kleuterscholen, 3 basisscholen en 3 secundaire scholen een leergemeenschap op te richten;
- **T2-Campus (EFRO, ESF):** door samenwerking van VDAB, Syntra en het Limburgs onderwijs (via de stad Genk) en met EU regionale steun van EFRO en ESF, wordt er met technologiepolen en industrie aangepaste vorming aangeboden die inspeelt op de noden van het bedrijfsleven: kwaliteitsvol onderwijsaanbod, met specifieke aandacht voor kansengroepen en diversiteit. Zo wordt invulling gegeven aan de actuele behoefte aan technische profielen van de arbeidsmarkt én kan op de toekomstige uitdagingen van de markt worden geanticipeerd. De T2-campus zal de volledige opleidingsladder bestrijken.;
- **"Digitale versnelling en ontginning van Limburgse startup communities" (EFRO):** nieuw innovatief ondernemerschap wordt bevorderd op het kruispunt van sectoren, waarbij de thematische expertises die aanwezig zijn binnen de provincie kunnen worden gecombineerd. Innovatieve en schaalbare bedrijfsmodellen worden ontwikkeld waarvoor een markt moet worden gecreëerd. De doelgroep zijn starters, die werken met bewezen bedrijfsmodellen en zo bestaande producten of diensten aan de man brengen. Samen met

LRM, IMEC en de UHasselt zal Limburg Startup de komende 3 jaar intensief samenwerken, met steun vanuit EFRO en de provincie Limburg in het kader van het SALK.

LSA 3

- **Krak West (EFRO Vlaanderen):** zonder gewijzigd beleid wordt verwacht dat baanwinkels en grote winkelgebieden nog meer aan belang zullen winnen, met een verdere toename van commerciële leegstand in de kernen. Dit vraaggedreven project wil een aantal tools en acties (stimuleren van dialoog,; het definiëren van een USP per gemeente; het introduceren van nieuwe technologieën en apps om de shopping experience te vergroten,...). creëren voor en door het lokaal beleid zodat tot een gunstig klimaat voor ondernemerschap in de kleinhandel kan worden bijgedragen;
- **Biomat on microfluidic chip (Interreg Vlaanderen-Nederland):** De behandeling van patiënten zal zich in de toekomst steeds meer richten op 'persoonlijke regeneratieve geneeskunde'. 'Biomat' creëert een gloednieuwe microfluidische chip: de 'orgaan-op-chip 2.0'. Het vernieuwende aspect van deze chip is de driedimensionale (3D) omgeving die wordt gevormd, in tegenstelling tot klassieke celkweekplaten waarin cellen of weefsels op een vlak oppervlak groeien;
- **Intelligenter Fruit Telen : (Interreg Vlaanderen-Nederland):** wil precisiefruitteelt verder op punt stellen, demonstreren aan de fruitteler en stimuleren. Drie zaken worden onderzocht: bodem, gewasontwikkeling en oogst. Daarnaast wil het project op basis van de gegenereerde gegevens de voordelen toepassen op proefpercelen en pilootbedrijven in Vlaanderen en Nederland, in combinatie met een analyse van de meerwaarde en/of terugverdientijd voor de fruitteler;
- **PV OpMaat (Interreg Vlaanderen-Nederland):** streeft ernaar om zonnepanelen efficiënter en meer op maat te integreren in woningen en gebouwen en onderzoekt en demonstreert 'perspectievolle toepassingen van dunne film PV in bouwelementen. Inmiddels zijn er vanuit 'PV OpMaat' twee demonstratiesites (één bij de KU Leuven, één op het dak van de TU Eindhoven) actief;
- **Waterstofregio 2.0 (Interreg Vlaanderen-Nederland):** 'Waterstofregio 2.0' richt zich op het verbeteren en tonen van de verschillende toepassingen en de ontwikkeling van enkele tankstations met innovatieve concepten. Met 'Waterstofregio 2.0', gecoördineerd door WaterstofNet, wordt de samenwerking tussen Vlaanderen en Nederland verder versterkt;
- **Project 'e-commerce in de sierteelt':** Op een online aanbodplatform kunnen siertelers hun aanbod inbrengen, verschillende kopers kunnen het daar consulteren. Bij de vijf Oost-Vlaamse pilootprojecten die de POM Oost-Vlaanderen onderzocht, lag de focus op B2B-relaties (Business-to-Business). De belangrijkste conclusie was dat de sector nood heeft aan een (verdere) digitalisering, waarbij de focus niet enkel gelegd wordt op het gebruik van online platformen, maar ook op de optimalisatie van de hele administratie;
- **Skills navigator (Interreg Vlaanderen-Nederland) :** Door de digitalisering, automatisering en robotisering van de havensector is er een sterk toenemende vraag naar hogere technische profielen. Met de input van 14 partners zorgt 'Skills Navigator' voor een optimale match tussen arbeidsvraag en -aanbod. Focus ligt op het opbouwen van de nodige digitale skills van zowel schoolgaande jongeren als (her)intreders op de arbeidsmarkt tussen 16 en 26 jaar.

5.5. VHP IN FEDERAAL EN EUROPEES PERSPECTIEF

Vlaanderen leverde i.h.k.v. het Europees Semester 2018 opnieuw een belangrijke inbreng voor de 'Fact Finding Mission' (10 november 2017) tussen de diensten COM en België m.b.t. de opmaak van het ontwerp Landverslag België 2018. Daarnaast nam Vlaanderen in het Europees Semester 2018

actief deel aan de **bilaterale ontmoetingen met de diensten COM** (11 december 2018 en 19 maart 2018) op politiek niveau die o.a. in het teken staan van de uitvoering van de LSA's. Bovendien zijn er tal van bilaterale contacten tussen de diensten COM en de beleidsdomeinen van de Vlaamse overheid gedurende het Europees Semester.

Met een eigen VHP neemt Vlaanderen eigenaarschap op binnen het Europees Semester. Het VHP 2018 wordt opnieuw als bijlage bij het **NHP** opgenomen en ook de link met de **Europese instellingen** wordt gegarandeerd: de Vlaamse Regering bezorgt het VHP immers rechtstreeks aan de voorzitters van de COM, de Europese Raad, het Europees Parlement, het Europees Economisch en Sociaal Comité (EESC) en het Comité van de Regio's (CoR).

Het VHP wordt ook op de semesterwebpagina²² van de Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering bij de EU (AAVR EU) gepubliceerd. D.m.v. haar initiatieven i.h.k.v. het Europees Semester, levert Vlaanderen ook een belangrijk bijdrage aan de werking van het **Europa 2020-monitoring platform van het Comité van de Regio's**. Zo illustreerde het Departement Kanselarij en Bestuur de semester governance van Vlaanderen op een event²³ (11 oktober 2017) dat plaatsvond tijdens de Europese Week van Regio's en Steden. Op 11 mei 2017 vond er in Barcelona een gezamenlijk Vlaams-Catalaans seminarie omtrent het Europees Semester plaats.

²² <http://www.vlaanderen.be/int/europese-unie/vlaanderen-en-het-europees-semester>

²³ <https://portal.cor.europa.eu/europe2020/news/Pages/Event-Administrative-Capacity.aspx>

GLOSSARIUM

3D	3 dimensionaal	FWO	Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek-Vlaanderen. Stichting van Openbaar nut die rechtspersoonlijkheid verkreeg bij KB van 20/01/2006. Het decreet van 30/04/3009 betreffende de organisatie en financiering van het wetenschapsbeleid (BS 6/07/2009) erkent het FWO als privaatrechterlijk vormgegeven Extern Verzelfstandigd Agentschap.
AAVR EU	Algemene Afvaardiging van de Vlaamse Regering bij de EU	GWh	Gigawattuur (eenheid van energie)
Actiris	Brusselse gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling	HERMREG	Belgisch econometrisch model voor het opstellen van regionale middellangetermijn-vooruitzichten
AMECO	Jaarlijkse macro-economische database van het Directoraat-Generaal voor Economie en Financiële Zaken van de Europese Commissie	Ha	Hectare
AIO	Agentschap Innoveren en Ondernemen	HPAO	Horizontaal Permanent Armoedeoverleg
BENO-pass	Een elektronisch dossier waarin automatisch wordt bijgehouden welke energiebesparende investeringen - waar je al een premie voor hebt ontvangen - zijn uitgevoerd in een woning of wooneenheid	HBO5	Hoger Beroepsonderwijs
BISEPS	Business Clusters Integrated Sustainable Energy PackageS	HE	Hernieuwbare Energie
BBP	Bruto Binnenlands Product	HO	Hoger Onderwijs
BE-REEL	BELgium RENovates for Energy-Efficient Living	HPC	High Performance Computing (zware rekentaken)
BRIC	Brazilië, Rusland, India en China,	IBN	Innovatieve Bedrijfsnetwerken
BSO	Beroepssecundair onderwijs	ICON	Interdisciplinair Coöperatief Onderzoek.
B2B	Business-to-Business	ICT	Informatie- en Communicatietechnologie
Catalisti	Speerpuntcluster duurzame chemie	ILVO	Instituut voor Landbouw- en Visserijonderzoek
CLB	Centrum voor leerlingenbegeleiding	Imec	Interuniversitair Micro-Electronica Centrum
CO ₂	Koolstofdioxide	iMinds	The Interdisciplinary Institute for Broadband Technology
CO ₂ -eq	CO2 equivalent	INR	Instituut voor de Nationale Rekeningen
COM	Europese Commissie	Interreg	Interreg Community Initiative
CoR	Comité van de Regio's	ITG	Instituut voor Tropische Geneeskunde
DBFM	Design, Build, Finance, Maintain	KKP	Koopkrachtpariteiten
EAK	Enquête naar de arbeidskrachten	KMO	Kleine en Middelgrote Onderneming
EBO	Energiebeleidsovereenkomsten	K-peil	Kengetal om de graad van thermische verliezen door de gebouwschil aan te geven
EESC	Europees Economisch en Sociaal Comité	Kton	Kiloton
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling	KU Leuven	Katholieke Universiteit Leuven
EPC	Energieprestatiecertificaat	Le Forem	Le service public de l'emploi et de la formation professionnelle en Wallonie (Waalse gewestelijke dienst voor arbeidsbemiddeling)
E-peil	Energieprestatie-peil	LRM	Limburgse Reconvertiemaatschappij
Eq.	Equivalent	LSA	Landenspecifieke aanbeveling
ERA	European Research Area	M-decreet	Decreet betreffende maatregelen voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften
ESFRI	European Strategy Forum on Research Infrastructures	MTOE	Miljoen Ton Olie-equivalenten
ESF	Europees Sociaal Fonds	Mton	Megaton
ESR	Europees stelsel van nationale en regionale rekeningen	NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
ETS	European Emissions Trading System	NBB	Nationale Bank van België
EU	Europese Unie	NEET	Not in Education, Employment or Training
EU-15	de 15 EU-lidstaten op 1 januari 1995	NHP	Nationaal Hervormingsprogramma
EU-28	de 28 EU-lidstaten sedert 2014	NL	Nederland
EUR-Lex	EU-recht	N11	Next Eleven: Bangladesh, Egypte, Filipijnen, Indonesië, Iran, Mexico,
Eurostat	Directoraat-generaal van de Europese Unie, belast met het opmaken van statistieken		
EWI	Economie, Wetenschap en Innovatie		
FFM	Fact Finding Mission		
FIT	Flanders Investment and Trade		
Flux50	Vlaamse slimme energienetwerken		
FNRS	Fonds Nationale de la Recherche Scientifique		
FPB	Federaal Planbureau		

	Nigeria, Pakistan, Turkije, Vietnam en Zuid-Korea			grootschalige projecten van onderzoek en ontwikkeling (O&O) uit te voeren
OASC	Open and Agile Smart Cities		STATBEL	Het Belgisch statistiekbureau
OCMW	Openbaar Centrum voor Maatschappelijk Welzijn		STEM	Science, Technology, Engineering, Mathematics
OESO	Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling		TEN-T	Het transeuropese transportwerk
OKAN	Onthaalonderwijs van Anderstalige Nieuwkomers		TIER 1	Een high performance computing (HPC)-systeem dat op een gegeven moment als exceptioneel krachtig wordt beschouwd
OKOT	Onderwijskwalificerende Opleidings-trajecten		T.OP	Territoriaal OntwikkelingsProgramma
O&O	Onderzoek en Ontwikkeling		TU	Technische Universiteit
O&O&I	Onderzoek, Ontwikkeling en Innovatie		UGent	Universiteit Gent
OWI	Offshore Wind Industry		UHasselt	Universiteit Hasselt
PIO	Programma Innovatieve Overheidsopdrachten		UNIA	Interfederale onafhankelijke openbare instelling die discriminatie bestrijdt en gelijke kansen bevordert
POD	Programmatorische Overheidsdienst		UV-C	Ultraviolet licht in het C spectrum
POM	Provinciale Ontwikkelingsmaatschappij		VAPA	Vlaams Actieplan Armoedebestrijding
PMV	ParticipatieMaatschappij Vlaanderen		VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
PMV/Z	ParticipatieMaatschappij Vlaanderen voor zelfstandige ondernemers		VESOC	Vlaams Economisch en Sociaal Overlegcomité
Ppt	Procentpunt		VGC	Vlaamse Gemeenschapscommissie
P&R	Park and ride		VHP	Vlaams Hervormingsprogramma
PWA	Plaatselijk Werkgelegenheidsagentschap		VI	Vanguard Initiative
RO	De Grote Ring rond Brussel		VIB	Vlaamse Instelling voor Biotechnologie
RVO	Roger Van Overstraeten		VIL	Vlaams Instituut voor de Logistiek
S3	Slimme SpecialisatieStrategie		VK	Verenigd Koninkrijk
SES	Sociaaleconomische Status		VIS	Vlaamse Innovatiesamenwerkingsverbanden
SERV	Sociaal-Economische Raad van Vlaanderen		VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
SHM	Sociale Huisvestingsmaatschappij		VL	Vlaanderen
SILC	Enquête naar de inkomens en levensomstandigheden		VLG	Vlaams Gewest
SIM	Strategic Initiative Materials in Flanders		Vlakwa	Vlaams Kenniscentrum Water
SONO	Steunpunt voor Onderwijsonderzoek		VEA	Vlaams Energieagentschap
S-peil	Indicator die alle energetische kwaliteiten van de gebouwschil gelijkwaardig evalueert t.o.v. de vormefficiëntie		VLEVA	Vlaams-Europees Verbindingsagentschap
SPRINT	Een Sprint-project is gericht op grote bedrijven (geen kmo's) die innovatiepotentieel hebben, maar niet de mogelijkheden hebben om		VLIZ	Vlaamse Instelling voor de Zee
			PAO	Verticaal Permanent Armoedeoverleg
			VRT	Vlaamse Radio en Televisie
			VSC	Vlaams Supercomputer Centrum
			VVP	Vereniging Vlaamse Provincies
			WIJ	Werkinleving voor Jongeren
			WTBC	Wetenschappelijk en Technisch Centrum voor het Bouwbedrijf

////////////////////////////////////